

Próba! Szerencse!

Tajték és valódi borostyán áruim rég ismert és általán dicsért hírnevét, főlélegesen a most divatba jött égig érő hírlapi dicsérettelkel felcafrítani, mert czégom és hírnevem országszerte ismeretes és kedvelt hangzású tehát elég ha 2460

e nagyérdemű lap t. olvasóit

felhívom, hogy áruim kitünő minőségéről, csak egyetlen egy darab megrendelésével is tessék meggyőződni.

Valódi műtájték pipák, chinaerüst kupakkal, csikós, debreceni, Rákóczy vagy magyar makrapipák, egyenes vagy csutorás szárbá, a legfinomabbak darabja csak 1 frt 15 kr.

Valódi tajtékek szivar- és szivarkaszipka, valódi borostyánkő szópókával, művészes faragványokkal, állatokkal, virágokkal, díszes faragványokkal, bárhoz ny tokban, csak 1 frt 15 kr.

Valódi műtájték török csibuk pipa, pompás, kényelmes állású, hosszú, szagos meggyfa szárral, szópókával együtt csak 1 frt 15 kr.

Megjegyzendő, hogy tajtékek-áruim oly gyönyörűen szívnak, hogy minden dohányzóknak rendkívüli

gusztus és élvezet nézni,

tehát mindenki saját érdekében, minél előbb tegye megrendelését, mivel a készlet a rendkívüli olcsóság miatt gyorsan kifogy. Szétküldés utánvétellel történik.

Egyedüli és valódi megrendelési cím

FEKETE GYULA tajtékarus,
Wien, V. Hundstürmerstrasse Nr. 18/U.

A "Franklin-Társulat" kiadásában Budapesten megjelent és minden könyvtárban kapható, — az országkötönyök számára Széchenyi György cs. kir. egyet. könyvtáránál Bécsben, I. Stefánplatz Nr. 6.

PROTESTÁNS ÚJ KÉPES NAPTÁR 1886. évre.

Szerkesztette: DÚZS SÁNDOR tanár.
XXXII. évfolyam.

Ára füzve 50 kr. — Postán bérmentve megküldve 55 kr.

Tartalom: Naptári rész. — Bélyegekről. — Dr. Csiky Kálmán; Tisza Lajos gróf (arcképpel). — Könyves Tóth Kálmán: Csak szórakozásból. (Beszély). — Trsztyenszky Gyula; Margócsy József (arcképpel). — Szenté József: A mértékek hajdan és most. — May Károly: Krisztus vére és igazsága. — Szilády Áron (arcképpel). — Budapesti orsz. kiállítás 1885-ben (4 képpel). Bodon József: A fazekas sorsról (vázlat). — Protestáns egyházi és iskolai tisztviselők. — Magyarországon tartott szokott országos vásárok jegyzéke. — Hirdetések.

Nép-gyógyszer!

1881 óta e kitünő szer a szenvedő közönség részéről élénk keresletnek örvend s a folyton emelkedő tudakozódás eléggé bizonyítja a gyógyszer jelentőségét. E szer összehállítása szigorúan tudományos alapon nyugszik (20 évi gyakorlat tanulmánya és tapasztalatai); miután az egyes hatékony anyagok e szerben helyes mértékviszony szerint vannak főlészve, úgy, hogy az e kiválóan szerencsés összetétel folytán mindazon betegségeknek jók bizonyultak, melyek általában gyógyszerkezelésre és lesoványodást vonnak maguk után, kiváltképpen pedig: a tüdő-, mell- és légcsőszervi bajok minden fokozatában, hosszantartó köhögés és rekedtség, nehézség légszívás, vérszegénység, (székély) stb. stb. Rendkívüli tápszer, könnyen emészthető és a gyomorra névső erősítő hatásánál fogva e szer már sok száz esetben igen jó hatással alkalmaztatott emésztési gyengeségnél, gyomorzavarok, gyomorfenés és gyomorruvadásnál, lesoványodott, gyenge gyermekekre jó hatású, az idegrendszer szabályosságát stb., stb., valamint mindentűn, hol a test észere és erőteljes táplálása szükségesnek látszik. E szer jó ízű s mindenki által szívvaem bevetik. Egy egész eredeti doboznak az ára, mely felnőtteknek elég 12, gyermekeknek pedig 24 napra, használati utasítással együtt 4 frt; egy próba-doboz, mely elég 6, illetve 12 napra, 2 frt. Szállítás készpénzre vagy utalvány mellett Stenner Frigyes országos főgyógyász által, Brassóban.

Képtárak: Török József gyógyszerára Budapesten; Soltz R., Pozsonyban; Tarcsay L., Temesváron; Dieballa G., Székesfehérváron; David J., Eszéken; Kuchler B., Verseczen; Jankovics H. Zágrábban.

Köszönő és elismerő írat.
T. Stenner Frigyes gyógyszerész urnak, Brassón.
Bukarest, 1882 jan. 22. — Kérem tisztelettel, nékem postafordultalval 4 dobozzal az Ön jeles népgyógyszeréből mell- és tüdőbetegségek számára, küldeni. Tisztelettel — Öbrich A. és Fils, kirpitosok.

Valódi harcezi kanári madarak,
bel- és külföldi madarak, kajdácsok, kutyák stb. kaphatók:
Klein Ödön-nél,
Budapesten, bálvány-utca 16.
Árjegyzék ingyen és bérmentve.

THEDO tanár szakállhagymája,
legjobb és legbiztosabb szer a szakáll szép növényének eszközlésére.
Számítlanok vannak még legmagasabb rangú férfiak között is, kik szép szakállukat csupán e szernek köszönhetik. — E szer a szakáll nyitványok ereit is tanusodtatja.
Ezer Ferencs gyógyszerész urnak Brnben.
A nekem küldött Thedo-féle szakállhagyma kitünőnek bizonyult, mit köszönömnek mellett ezennel tudomására adok.
Misk. 1879. szept. 25-én. **Opreda József.**
Füsti József urnak Prágában.
Számos köszönetem a szakállhagymáért; nagyon jónak találtam. Mindenkinek a legjobb idekelt ajánlom.
Schwarzach, 1875. febr. 25. **Kirt Károly** s. k. épít. vállalkozó.
Füsti József gyógyszerész urnak Prágában.
A szakállhagyma joggal mondható csodaszernak. Alig négyheti használat után örömmel látom régi óhajomat teljesítésében menni. Kérem ut. stb. Teschen, 1879. máj. 29-án. **Gindra Wenzel**, óras.
Valódi minőségben Budapesten csak **Török József** ur gyógyszerárban király-utca kapható; Pozsonyban **Pistory Félix**nél, Mihalicsban. Temesváron **Tarcsay István**nál. 1 csomag ára frt 2/10.

I-só cs. kir. kizár. szabad. újonnan javított Ruganyos sérvkötők
Fontos szorvódóknak.
Fontos szorvódóknak.
sérvvédővel.
Legújabb találmány az amerikai, újonnan javított ruganyos sérvkötő Politzertől; ez rugók nélkül van, tisztán rugyantából művészesen szerkesztve s az a czélja, hogy még a legdültebb sérvet is lehető legrövidebb idő alatt egyenletes fekvésbe hozza, s egy nappal a legerősebb munkánál, vagy a sokat járhatással, mint szintén a sérv alvásban is használható, a nélkül, hogy a sérvbajban szenvedő hivatásban legkevésbé is volna akadályoztatva. Felette nagy haszn., hogy az még éjjel is a testen maradjon, mivel hogy a szenvedő testreze kiváltképpen jótékony kellemes nyomást gyakorol s a legtöbb esetben még a sérv biztos gyógyulását is eszközözi. A legtöbb orvosi tekintélyek által elismervé, megvizsgálva s a legjobbnak találva **professor Kovács** a sebészeti köröda alelnöke, dr. Gross Lajos m. kir. egészségügyi tanácsos, dr. Glück Ignác kir. törvényszéki orvos által, 257 Alóírott egyezsémind nagy rak árt is tart angol és francia acél sérvkötőköt, függesztő készüléket (suspensorium) gumibőr szövötteket, mint szintén szarvasbőröl. A szarvasbőr és gummi suspensoriumok czélja, hogy a tágulást megakadályozzák. Méhfejeskendők, légpárnák, ágybeték, periódásak, préservatívumok, gumiharisnyák s mindennemű gummi árucikk. Sérvkötőknél kérem megjelölni: jobb, bal v. kettős-e, mint szintén a test bőségét is. Megrendeléseket utánvétellel mellett elfogad **POLITZER MÓR** cs. kir. szab. sérvkötő-készítő, Budapesten Deák Ferenc-utca.
Árak: urak, hölgyek és gyermekek számára, egyoldalnak darabja 6-10 frt, a kettősnek darabja 10-16 frt, gyermekeknek félvel olcsóbb. Úgyanitt kapható legjobb amerikai sérvkenők. Egy tégely ára 3 frt 50 kr.

Csász. kir. szabadalommal és porosz kir. miniszt. jóváhagyással.
Dr. BORCHARDT illatos növény-szappan, 30 év óta elismert legjobb mosdó-szer szép egészségese bőr elnyerésére; eredeti csomagocskákban bepecsételve 42 krajczár.
Dr. KOCH növényeskorokkál, elismert jelességű házi-szer hűtés, rekedtség, nyálkásokodás és torokkarcolásnál, stb. 70 és 35 kros dobozokban.
Dr. BÉRINGUIER fügyölör-hajolaja, a haj és szakáll sűrítésére és fentartására, 1 palack 41 forint.
Dr. BÉRINGUIER növényi hajfestőszer, valódián fest fekete, barna és szőke színre; teljesen felszerelve kefével és csészével 5 frt.
Dr. LINDES tanár növényi rudaes-kenőse, a haj fényét és ruganyosságát fokozza és egyszersmind az oldalhaj ősszetartására is alkalmas; eredeti darabokban 50 kr.
Dr. HARTUNG chinahéj-olaja, a haj növesztése és szépitésére, pecsételt és üvegben bélyegzett pakekben ára 85 kr.
Valamennyi fentebb elősorolt szab. cikk valódi minőségben a következő magyarországi raktárakban kapható **BUDAPESTEN:** **Török József**, gyógyszer. a «sz. lélekhez»; **Barna Zsigmond**, gyógyszer. a «magyar királyhoz»; **Scholz János**, városi gyógyszer.; **Kiss K.**, gyógyszer. a «Kigyóhoz»; **Sztupa G.**, gyógyszer. a szénatéren; **Wlassik Ed.**, gyógyszerár. **Kochmeister Frigyes** utódai, **Nerada N.** Továbbá az ndv. gyógyszerárban, és **Ráth P.**, gyógyszer. Tabánban, **Moldoványi, gyogy. Ó-BUDÁN:** **Bakasi A.** gyógyszer. és **Prochaska J.** kereskedésében.

- Alsó-Kubin:** Tyrler József, Hirschfeld A.
- Arad:** Elias Armin, Rozsnyai M. gyógyszer.
- Aranyos-Maróth:** Wertheim Mór.
- Baja:** Klenantz és Babocs.
- Balassa-Gyarmat:** Havas Gyula, gyógyszer.
- Bártfa:** Poperczer A. T. gysz.
- Békká-Gyaba:** Varsagh Béla, gyógyszer.
- Besztercebánya:** Burda Károly, gyógyszer.
- Boldogasszony:** Klapsia P., gyógyszer.
- Bonyhád:** Straicher B.
- Brassó:** Jekelius Nánd. gyógyszer. Schuster gyógyszer.
- Brezsóbánya:** Duchon Lipót, gyógyszer.
- Csikotanya:** Báron Lipót.
- Csernovitz:** Schinrich J.
- Debreczen:** Csanak J., Gerébly F., dr. Rothschnek E. gyógyszer.
- Órmós:** Ferencz.
- Eger:** Buzáth Lajos, gyógyszer.
- Eastarogony:** Rudolf M. F.
- Eszék:** Diene J. C., gyógyszer.
- Facset:** Hirsch David és fia.
- Földvár:** Nádhera Pál.
- Gyöngyös:** Vozary T. gyógyszer.
- Gy-Sz-Miklós:** Fröhlich E.
- Gyula:** Orley István, gyógyszer.
- Hajdú-Böszörmény:** Lányi M., gyógyszer.
- Hód-Mező-Vásárhely:** Kiss Gyula, gyógyszer.
- Ligó:** Hais János, gyógyszer.
- Ipolygysz:** Sági Fülöp.
- Kalocsa:** Horváth K. gyógyszer.
- Károlyváros:** Fröhlich Laj. gyógyszer.
- Kaposvár:** Laipócz Gy.
- Kassa:** Eschwig és fia, Quirfeld K., Megay G. A., gyógyszer.
- Wandraschek K., Lip.**
- Strauss D. Molnár J.**
- Kecskemét:** Molnár János.
- Késmárk:** Generich K. gysz.
- Kézdivásárhely:** Fejér Luk.
- Kolozsvár:** Misselbacher J. B. Csapó Sánd.
- Komárom:** Belloni A.
- Környös:** Ritter Lipót J.
- Léva:** Bolesman E., gyógyszer.
- Lippa:** Csorán Sándor.
- Liptó-Rózsahely:** Makovichy Péter.
- Liptó-Sz.-Miklós:** Balló Lajos.
- Losoncz:** Plichta Lajos, gysz.
- Lőcs:** Klein Sándor.
- Lugos:** Vértés Lajos, gyógyszer.
- Mátyásfalva:** Nagy Adolf, gyógyszer.
- Marozal:** Lazi Nándor.
- M.-Vásárhely:** Hutfless K.
- Megyes:** Brekner Károly.
- Miskolc:** Mahr F. s. «fekete kutyá»-hoz.
- Munkács:** Traxler Ferencz, gyógyszer.
- Nagy-Bánya:** Haracek Józ. és fia, gyógyszer.
- Nagy-Becskerek:** Weiss A. Mencer Lipót, gyógyszer.
- Nagy-Kanizsa:** Rosenfeld A. Rosenberg Ferencz.
- Nagy-Károly:** Ujházy István.
- Nagy-Kikinda:** Neuhold K., Brettner Ernő, gyógyszer.
- Nagy-Mihály:** Lieblieh M.
- Nagy-Róze:** Nandrássy G.
- Nagy-Szeben:** Stengel Sam., id. Misselbacher J. B., Morscher W. F.
- Nagy-Várád:** Janky A.
- Nyiregyháza:** Pavlovitz Em., Szpókó Alfréd, gyógyszer.
- Nyitra:** Kovács J., gyógyszer., Tombor Kornél, gyógyszer.
- Pápa:** Bermüller Alaj., Techet Ad. gyógyszer.
- Pécs:** Alt és Böhm, Zach K.
- Pécel:** Lumitzer Károly, gyógyszer.
- Pozsony:** Henriol F. gyógyszer., Hrubant István.
- Putnok:** Fekete F., gyógyszer.
- Rozsnyó:** Feymann A.
- Sátozka-Ujhely:** Szentgyörgyi Vilmos.
- Segesvár:** id. Misselbacher J. B., Teutsch J. B.
- Selmecz:** Margócsy J., Sztankay T., gyógyszer. Dimak J. C.
- Sabadka:** Farkas J.
- Szepi-Sz.-György:** Csutak Péter és fia.
- Sopron:** Gráner Eugén, gyógyszer.
- Szamos-Ujvár:** Piacsintár D., gyógyszer.
- Szászsebes:** Reinhardt J. K., gyógyszer.
- Sz.-Régen:** Wermescher gy.
- Szécsény:** Pokorny gyógyszer.
- Szathmár:** Komka Kálmán.
- Szepes-Olász:** Bachtik J., gyógyszer.
- Szeged:** Barcsay Károly, gysz.
- Székes-Fehérvár:** Braun J. gyógyszer., Dieballa Gy., gysz.
- Szepes-Sombat:** Gréb Ján., gyógyszer.
- Szepes-Várallya:** Steller N. Szolnok: Kecskény Tódor, gyógyszer.
- Tenk-Bonyvár:** Jahner K. M., gy.
- Emmer F., Tarcsay István J.,** gyógyszer., Fáykiss J.
- Trencsén:** Graog Zsigmond.
- Ungvár:** Krausz Adolf.
- Uj-Vidék:** Stefanovits L., Koda D.
- Várannó:** Gaal A., gyógyszer.
- Versecz:** Müller Oszkár gysz. Fuchs János.
- Veszprém:** Beig Dávid.
- Zenta:** Zettin József.
- Zombor:** Falcione Gusztáv.
- Zólyom:** Stech Lajos, gyógyszer.
- Zsombolya:** Gasparits I.

Ovás! Figyelmeztetünk a hamisításokra, különösen dr. Suin de Boutemard illatos fogpasztája és a dr. Borchardt illatos növény-szappanára névre. Több hamisított és hamisított elárnsítója már érzékeny pénzbüntetésekre lettek Bécsben és Prágában törvényszékiileg tiltva.
Raymond és Társa, cs. kir. szab. tulajdonosok Berlinben.

VASÁRNAPI UJSÁG

48-ik SZÁM. 1885. BUDAPEST, NOVEMBER 29. XXXII. ÉVFOLYAM.

Előfizetési feltételek: VASÁRNAPI UJSÁG: (egész évre 12 frt, hat hónapra 6 frt, három hónapra 3 frt, egy hónapra 1 frt 50 kr.) POLITIKAI UJDONSÁGOK: (egész évre 6 frt, hat hónapra 3 frt, három hónapra 1 frt 50 kr., egy hónapra 75 kr.) Csupán a POLITIKAI UJDONSÁGOK: (egész évre 6 frt, hat hónapra 3 frt, három hónapra 1 frt 50 kr., egy hónapra 75 kr.) Keltetési hely: Budapest, a postai hivatalnál. Meghatározott viteldi is osztalendő.

TISZA KÁLMÁN.
PARLAMENTI FORMÁNYFORMÁVAL BÍRÓ ORSZÁGOKBAN, a hol a «politikai váltógazdaság» elve a pártok s ebből kifolyólag a kormányok koronkénti «anyagcseréjét» föltételezi, a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, hogy valamely párt egy egész évtizeden keresztül megtarthassa többségét s ugyanazt a kormányt támogassa.
Megfelel-e az ország érdekének, a hol ez a ritka jelenség bekövetkezik, azt elbírálni nem a jelen idő, hanem a jövő kor, a történelem földadata. Annyit azonban eltagadni nem lehet, hogy parlamenti formák mellett egy rossz, nemzetietlen, az ország érdekét számba nem vevő, erőszakos kormány csak esztiben tarthatná fönn magát ily hosszú ideig, ha a nemzet, melynek a képviselőválasztások megadják az alkalmat, hogy akaratát nyilváníthassa, elvesztette volna minden életképességét a hatalmi nyomással szemben s annyira apáthiába süllyedt volna, hogy nem törődve érdekeivel, fatalista megadással tűrne bármilyen rosszat, mely rá-méretett.
A magyar nemzetet, mely mindig ura volt, s a mikor nem volt, mindent megtett, hogy ura lehessen a maga sorsának, talán még sem valóldhatni azzal, hogy egészen elhagyta magát s nem bánja, bármilyen történik vele. Föl kell róla tennünk, hogy maradt még benne valami az

A GESZTI KASTÉLY. — MÉSZÖLY GÉZA FESTMÉNYE.

vel nem hívta ki maga ellen a nemzet haragját, nem fölháborodását, mely elementáris erővel sújtotta volna s ha nem sikerült is az ország minden polgárának helyeslést kérnem, de a nemzet többségének bizalmát, mely a magas pozíra emelte, kormányzati ideje alatt tényleg nem veszítette el.

Ennyit még az is megengedhet, a ki a jelen kormányral és rendszerével szemben a legegyszerűbb ellenzéki állást foglalja el. És ha igazságos akar lenni, meg fog engedni még többet is. Azt, hogy egy kormány-támogató többséget, melyből a kormánynak minden egyes hibája, tévedése, botlása, le szokott tördelni egy-egy darabot, többségnek tiz éven át megtartani, s a kormány élén ez idő alatt szilárdan megállani, — nem tekintve a jelenség ritka voltát, — nem könnyű dolog, nem különösen nálunk.

Nem oly régen volt még az az idő, mikor a nemzet uralkodójával meg hasonlósban élt. Az engesztelődés aktusa végbement ugyan s fátyol lón borítva a multakra. De időnek kellett mulni, míg mind a két fél meggyőződhetett az engesztelődés komolyságáról, őszinteségéről. Addig azonban nehéz volt a király bizalmában nekedni s a nemzetet el nem játszani. Annál nehezebb, minél kikerülhetetlenebb volt minden összejöttökést kikerülni Magyarországra, mint önállóan elismert állam s az egykori «birodalom» érdekei között, melyek részben főmaradtak. Ahhoz járult a sokáig föltartoztatott haladásnak, az újjászületésnek, százados hiányok pótlásának szükségessé vált rohamos munkája, mely sok fönnálló nemzetiségi, felekezeti s más természetű különállást, előjogot és érdeket sértett s a kormányzat elleni hangulat elkésérsítésére volt alkalmas.

Ily körülmények között állani meg egy parlamenti kormány élén s kitéve annyi valószínű eshetőségeknek, válságos időszakokban, kényes, sőt veszélyes helyzetekben gazdag oly kormányzati időtartamot mutathatni föl, mely a parlamenti kormányok számára rendszerint kiszabott élet tartamának háromszorosát, négyszeresét teszi ki, — mindenestre oly tünemény, melyet hangsúlyozva fogna kiemelni bármely nemzet történetírója, mint a parlamenti kormányforma mellett a legkritikábban előforduló tüneményt.

Hogyan kormányozta Tisza Kálmán az országot ez idő alatt: ma még vélemény és vita tárgya lehet. De hogy tiz évig kormányozta, az már ma is tény s annak a történetnek a lapjára tartozik, mely nem egy párté, hanem az egész magyar hazáé.

Lapunk is ily szempontból foglalkozik az alkalomból avval az államférfival, kinek nyilvános pályája az ország történetével annyira egybefügg s kinek működése a nemzet sorsára oly nagy hatással volt és van, mint a legújabb időben senkié az élő nemzedékből.

A «Times», Anglia s mondhatnók a világ legelterjedtebb lapja, szintén tudomást vesz az ovációkról, melyekben a magyar nemzet nagy része Tisza Kálmánt abból az alkalomból részesíti, hogy kormányelnöksége tiz esztendejét betöltötte. *Jókai* Mór, koszosz irónkat kérte föl, hogy számára a miniszterelnök személyét és politikáját ismertető cikket megírja. Az egyidejűleg a «Nemzet»-ben megjelenő cikk egy része Tisza Kálmán élete pályájával foglalkozik, melynek ismertetéséből a szerző engedélyével mi is bemutatjuk az itt következő részletet.

«Tisza Kálmán fia egy nagybirtoku bihari nemesnek, kinek ősi kastélya ott áll a geszti park virányá közepett. Az apa nevezetes kiemelkedő alakja volt a magyarországi konzervatív pártnak, ki mind a négy fiát liberális szelvényben neveltette. Anyja, a magyar legelső

főnemesi családjai egyikének leánya, mintaképe volt a nemeslelkűségükről, jótékonyágukról híres magyar urhölgyeknek.

A négy fiu közül a legidősebb, László, az 1848—49-iki szabadságharcban, mint huszárszázados, sebeként elboritva maradt a csatákon s életét csak a gondos anyai szeretet menté meg. Domokos, a legifjabb öcs, tehetséges költő volt és ifjan halt meg. Lajos, az idősebb, megörökölte nevét az árviztől lerombolt Szeged újalkotásában, ezeket a testvére Tisza Kálmán. A szabadságharc alatt az akkori magyar kormány alatt szolgált, mint 18 éves ifju. Az orosz invázió után s az arra következett abszolutisztikus aera alatt ismereteit itthon és utazásaiban gazdagítani igyekezett. Európa minden mély nyelvén beszélt, s a politikai és a reál tudományok terén ép oly biztosan otthon találja magát, mint ha a szépirodalomról és művészetéről van szó.

Midőn én legelőször megismertem, szép dőlczeg ifju volt, hosszukás, ovál arczu, görög metszésű profilal, a minek férfias jellegét emelte a sűrű fekete sugár szemöldök, szeliditette az ábrándos, mély tünt kék szem. Akkor is olyan komoly volt, mint most. Azt, hogy valakire mosolyogjon, nagyon meg kell érdemelni.

Már akkor is, az ötvenes évek elején, egyik vezetője volt az ifju Magyarországnak. Az öregek vagy szétzüllettek a nagy világba, vagy visszahúzódtak falvaik kis világába, vagy ott ültek a legkisebb világban, a minek neve «börtön». Ez az igazi mikrokozmosz. A fiatal Magyarországnak volt a jelen tér: és ez nem volt az «arany fiatalág», ez az «acél fiatalág» volt, a mely feladatát tüzte ki, hogy a mit apái eljetttek, Magyarországot szabadságát újra felemelje: «vestigia non terrebant!»

Eleinte nem volt más tér a küzdelemre, mint a társadalom. Ennek a gyümölcsei lettek a politikai párbajok, osztrák főtisztek és magyar gavallok között. Egy ily hármass párbaj hőseként szerepelt Tisza Kálmán, ki abban nehéz sebet is kapott, (A második volt Szapáry Gyula, a mostani pénzügyminiszter, a harmadik Beniczky Ferencz, most belügyminiszteri államtitkár, ez halálra sebesíté az ellenfelét.)

Azután következtek azok az évek, a miknek nem írjuk meg a történetét. A magyar nemzet törvényhozása kimondta, hogy «fátyolt vet a multakra» az 1850-től 60-ig terjedő korszaknak nincs historiographja.

Csupán egy levelére hivatkozom a magyar emigráció egyik legkitünőbb vezérének, báró Jósika Miklósnak, ki abban panasolja, hogy a nemzet azon küzdelmet, a mit igazainak fentartásáért az emigráció folytát, nem méltányolja, csupán egy ember érti és segíti e nehéz feladatot, — Tisza Kálmán.

Legelőször huszonöt évvel ezelőtt láttuk őt megjelenni a politikai küzdőterén.

Az abszolút kormány minden szabadságot elvett az országtól; még az utolsó volt hátra, a vallásszabadság. Megtámadta hirhedett pántensével a protestáns autonómiát. Ezen tört meg a hatalma. Az egész ország, maga a hatalmas katolikus klérus is a protestáns önkormányzat védelmére egyesült, s a merész ellenállás egyik vezetőjéül láttuk előtámadni az akkor harmincz éves Tisza Kálmánt.

Következett rá még ez évben az októberi diploma kibocsátása, mely Magyarországon az idegenek kormányzatát megszünteté, a sajtót felszabadítá, az országgyűlést egybehívta, de a 48-iki parlamenti kormányzatot nem állítá helyre. A következő évi országgyűlésen már Tisza Kálmán mint a magyar ellenzék vezére szerepelt.

És ez nehéz szerep volt.

Kormány nem volt: magyar miniszterium nem lett kinevezve, és így kormánypárt sem lehetett. De volt egy nagy párt, mely kiegyezést kívánt a dynasztia és nemzet között.

Ezzel szemben állt az ellen egyenlő számárányú tábora, melyben együtt voltak a szabadságharc veteránjai, a kinszenvedett politikai marttyrok, a forradalom minden tényezői.

Itt kezdődött el Tisza Kálmán az a nehéz feladata, melyet huszonöt éven át hiven és következetesen vitt keresztül: megtartani a magyar nemzetet az alkotmányos jogaitól való szilárd ragaszkodásban; de visszatartani a szélsőségekbe töréstől.

Mind az egyike, mind a másikra sokszor ki-nálkozott az alkalom. Egyfelől az osztrák kormány kiéhezettési politikája, másfelől Ausztria elszigeteltsége, balvégzetes háborui erősen izgatták a nemzeti közvéleményt: Tisza Kálmán erős keze tartá, hogy se jobbra se balra ne dőljön. Ekkor alapította több barátaival együtt a magyar ellenzék egyetlen közlönyét, a «Hon» napi lapot. Mikor az alapító kilencz tag névsora megjelent a program alatt, a kormánykörökben azt mondták: ime tehát ez a titkos kormány névjegyzéke. És igazuk volt.

Ennek a feladata volt megőrizni a nemzetet a fegyvertelen harc abbahagyásától: akár kapituláció, akár fegyveres harc megkezdése által. A fejével játszott mindenki és nem vonult félre.

Tetterejét érvényesíté, az alkotmányos térről leszorítva, a társadalmi, irodalmi, főleg a nemzetgazdászati téren: jól tudva azt, hogy a szabadságnak legjobb alapja a népműveltség és a közjólét».

Jókai fentebbi soraihoz, melyekkel Tisza Kálmán szereplését jellemzi, kevés lehet a hozzátenni valónk.

A provizórium, melylyel a bécsi körök Magyarországot a jogfolytonosság teréről lelépésre birni, az akkor divatos elnevezés szerint «megpuhítani» megkísérlették, négy évig tartott. A kísérlet megtört a nemzet «szenvedőleges el-lentállásán» s 1865 végén a magyar országgyűlés újra összehívattott.

Tisza Kálmán ismét mint a debreczeni első kerület képviselője jelent meg az országgyűlésen, hol a 61-iki határozati párt az ő és Ghyezy Kálmán vezérlete alatt külön szervezkedett a Deák vezérlete alatti párttól, noha a felvre nézve, hogy t. i. minden további alkudozások első feltétele a 48-iki törvények visszaállítása, a két párt nem különbözött. Az ellentét inkább ama bizottságokban fejlődött ki, melyeket az országgyűlés a kibékülés előkészítésére kiküldött. Mig a többség azon álláspontot foglalta el, mely később törvénybe is igttatott (1867: XII. te.): Tisza és társai az ország különállását jobban kifejező megoldáshoz ragaszkodtak s a parlament jogkörének teljességét kívánták, a közönsé érdeklő ügyeknek delegációk helyett esetről esetre kiküldött parlamenti deputációk általi ellátásával.

Az 1866-iki háboru megszakítá az országgyűlés tanácskozásait; de már a következő évben megtörtént a kiegyezés, gróf Andrássy Gyula megalakította a felelős miniszteriumot, a Deák-párt mint kormánypárt, a baloldal Tiszával és Ghyezyvel mint ellenzék szervezkedett.

Tisza szerepe e párt vezetésében mindinkább döntővé vált. Ghyezy vezérlete nem terjeszkedett ki e párt voltaképi vezetésére, ezt ő fiatalabb, erélyesebb társára bízta, ki 1867-ben a párt politikai alapelveit programba is foglalá s a párt kebelében a delegációba belépés vagy attól elmaradás kérdése miatt egy időre kitört viszályt is kiegyenlité az ugynevezett «bihari pontok»-kal.

Az 1872-iki országgyűlés kezdetén, midőn a nemzet másodsor tagadta meg a balközép programjához való csatlakozást, Ghyezy egy nagy fontosságú nyilatkozattal oly magyarázatot adott a párt programjának, mely azt a közjogi kérdésekben eddigi merevségétől nagyrészt megfosztá. Tisza és a párt nem tették magokévé a nyilatkozatot, de már az 1873. november 7-iki határozat is mutatá, hogy a balközép nem vonakodnék az ország mindinkább szaporodó bajainak orvoslásában közremunkálni a fönnálló közjogi alapon is.

Ghyezy már 1874-ben tárczát vállalt a kormányban. Tisza, kit az uralkodó ugyanakkor hivatott első ízben magához, megmaradt ellenzéki állásában.

Az 1875-iki költségvetés tárgyalása nyilvánvalóvá tette, hogy a többség meghasonlott, új pártalakulást kívánt s abban Tiszának szánta a főszerepet, kinek február 3-iki beszéde átalakító hatást gyakorolt a házra s a kormányt lemondásra bírta.

Az ugynevezett «fuzió» végbement, a Deák-párt és a balközép kimondák egyesülésüket, báró Wenckheim Béla új kormány alakításával bízott meg, melyben Tisza Kálmán a belügyminiszteri tárczát vállalta el, melyet mind a mai napig visel.

1875. október 17-től kezdve azonban, a mikor Wenckheim lemondott, a miniszterelnöki tisztet is ő viseli, noha kinevezetése a kormányelnökségre csak november 11-én történt.

Tisza Kálmán ez óta a magyar kormánynak mindig elnöke. Négy választás (az 1875, 1878, 1881 és 1884-iki) mindig oly többséget eredményezett, mely az ő politikáját támogatta.

Ez idő alatt állása csak két ízben volt válságosnak mondható: egyszer a gazdasági kérdésben Ausztriával folytatott alkudozásoknál, mindjárt kormányzata kezdetén, a midőn tárczáját a király rendelkezésre is bocsátotta, egyszer pedig a boszniai kérdésben, a midőn szintén beadta lemondását. A király a lemondást első ízben el is fogadta, de ismét csak Tiszát bízta meg a kabinet megalakításával, második ízben el se fogadta a leköszönést, biztosítván őt teljes bizalmáról.

S hogy e bizalom nem csak a koronánál, hanem a parlament többségénél is megvan írnta mind a mai napig, sőt hogy a nemzet egy oly nagyrésze is helyesli az általa követett politikát, mely valasztottjaiból az országgyűlésre többséget tud küldeni: bizonyítják az üdvözlések is, melyekben Tisza Kálmán az ország minden részeiből a mostani ünnepély alkalmával részesül.

TISZA KÁLMÁNROL.

— Emlékezések. —

A negyvenes évek elején, 1842-ben vagy legfőlebb 43-ban láttam először Tisza Kálmánt. A három Tisza-fiu: László, Kálmán és Lajos (Domokos még akkor kicsi volt) nevelőjükkal, Szőnyi bácsival körutat tettek Erdélyben, hogy a tündérszép országot, mely Teleki-leány anyjuknak bölcsőjét ringatá, megismerjék. Utjok Enyeden is keresztülment, hol atyám akkor a Bethlen-főiskola tanára vala. Atyám a Teleki-családdal szoros barátságban levén s magát Tiszánét is ki leánykora óta ismervén, de különben is Enyeden alig menvén át idegen vagy hazai utazó, közel vagy távolból, a nélkül, hogy atyámat fel ne keresse, — minket is meglátogattak.

Körülbelül egykoru voltam velök, 13—14 éves. László nálam egy évvel idősebb, Kálmán ugyanannyival fiatalabb, Lajos még két évvel kisebb. Így hamar s könnyen megbarátkoztunk. Bár én sem voltam nagyon hátramaradt fiu, ők töb-

bet tanultak s tudtak mint én, korukhoz képest fejlettek, ügyesek voltak. László tüzes, lelkes, hangos, — Lajos leveles, fürgé, — Kálmán akkor is komoly, kevesebb szavu, de éles pillantásu, rendkívül eszes fiu volt. Vézna, czingár, de edzett s erős fura emlékszem benne. Atyám kikérdezte őket tanulmányaikról, az utjokban eddig látottakról, s még eltávolásuk után is soká emlegette, milyen derék, eszes, tanult fiuk, mily kitünő nevelésben részesültek, milyen mély, kedves modoruk s követendő példányul tüzte őket elem, szorgalom s magaviselet tekintetében egyaránt. Különös tisztelettel emlékezett meg anyjukról — az ép oly szép, mint mélyt és lelkes Teleki-leányok legderekabikáról, ki példányszerű nő és anyja volt s ép oly jóltevő, mint a hazának lelkes leánya. Házunknál a Tisza-fiuk látogatása soká élénk emlékezetben maradt s kedves beszéd tárgy volt, melyre gyakran visszatértünk.

Valóban, a Tisza-fiuk olyan nevelésben részesültek, mint igen kevesek e hazában. Nevelésüket, több szaktanító élén, a kiváló pedagógus, Szőnyi Pál vezette, de szülőik folytonos irányadása mellett. A főranguk nevelés-módja a leghatározottabb hazafias irányval párosult e nevelésben. Sokat tanultak, sokkal többet, mint akkor a nyilvános iskolákban az azonkoruak; a rendes tantárgyakon kívül a modern nyelveket is, testgyakorlatot, ugrást, vívást, lovaglást, táncot; de azon kívül a magyar történetet, az ország ismeretét, a magyar irodalmat sokkal behatóbban, mint akkoriban a nyilvános iskolában. A tanítás és társalgás nyelve kizárólag magyar volt, ámbár németül, francziául, angolul is tanultak; de szülőik nem követték a főrangus példáját, gyermekeik elfrancziásításában. Igazi lelkes magyar fiuk maradtak — s abban a néhány órában, a mit velök töltöttem, láttam, hogy Vörösmartyt jobban ismerik mint én, sörültem, hogy rajongó lelkesedésüktárgyai ugyanazok. Egy napi ismeretség után majdnem mint barátok váltunk el.

Néhány év telt el, mig újra láttam őket. 1848 volt. Iskoláimat én is végeztem, ők is — ámbár még rendszeresen tanultunk. Atyámmal — kit b. Eötvös államtitkárnak hitt meg miniszteriumába — én is Pestre költöztem; s szüleimmel meglátogattunk Tiszáékat, László csakhamar honvéd lett; Lajos még gyermek volt arra; vele — s gr. Teleki Gyulával — rajziskolába jártunk; Kálmánt gyöngébb testalkata miatt visszatartották szülei a katonaságtól; én is hasonló sorban voltam — s így csak beszélhetünk együtt testvéreink (nekem is egyik testvérem honvéd volt) táborozásairól; a haza sorsa majd lelkesített, majd aggasztott; érzelmeink néha hazafias versekben nyertek kifejezést — mert akkor Kálmán is irt verseket, — melyik 18 éves ifju ne tenné? Ha irásaim közt ki tudnám keresni — még most is akadnék egy pár versére: hazafiasra és szerelmesre. Elég sokat voltunk együtt (s később Debreczenben még többet), hogy barátságunk bensőbbé s bizalmasá váljék.

December utolsó éjszakáján az országgyűlés elhatározta, hogy Debreczenbe teszi át a maga s a kormány székhelyét. Kálmán segéd-fogalmazó volt a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban, mely akkor (Eötvös már szep-temberben lemondván) atyám vezetése alatt volt. Január elsején reggel pakoltunk, mert egész családnunk Debreczenbe követte atyámat, a kormányt. Dél felé atyám így szól: «Károly, menj Tiszáékhoz, mond el utrakészülésünket s kérd meg Tiszánét, eressze Kálmánt is Debreczenbe, kötelessége szerint.» Siettem eljánni tisztben. Tiszáéknál mély szomorúságban találtam az egész családot, László, a

vitéz honvéd, decz. 30-án a moóri csatában elesett s halva maradt a csatatéren; legalább lovásza ezt a hirt hozta — s hozta az ifju hős bucsulevelét szülőihez. Mert a csata reggelén az a sejtelve volt, hogy a napot nem éli túl, levelében bucsut vesz szülőitől s testvéreitől, az esetre, ha sejtelve valósulna — s utolsó kérését köti szülői szívére — hogy a lányt, a kit szeret — vegyék magokhoz s tekintsék helyette gyermekeknek. A levelet lovászának adta, hogy ha elesik — hozza el. A hű lovász a csatatéren elcsúszta a csatát, a ki negyvenöt sebbel halottal maradt a moóri mezőn s meghozta a gyászhirot. De a lesújtó csapás nem volt ok arra, hogy Kálmán ne teljesítse kötelességét s hogy szülői visszatartsák őt a Debreczenbe jöveteltől.

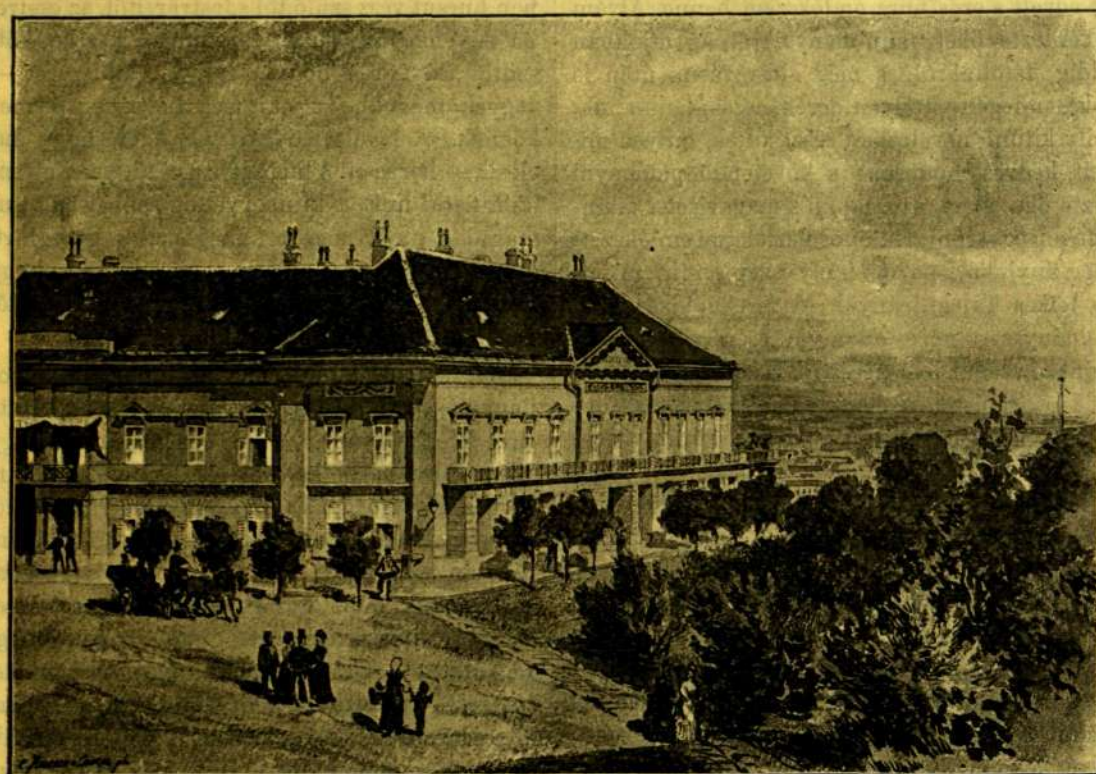
Még aznap délután megindultunk. De akkor nagy ut volt Pesttől Debreczen. Gödöllő, Hatvan felé mentünk; a Tiszán Polgárnál (vagy Tisza-Fürednél?) keltünk át, onnan Náradvárnak, a Hortobágyra, Debreczenbe. Hideg, hó, sár, feneketlen utak. Hatodnap, január 6-ikán, délután érkezünk az ország új fővárosába. A kormány s az országgyűlés lassan gyülekezett. A miniszterium személyete nagyon megfogyatkozott. Tisza Kálmánt a kormány elnöke, Kossuth, fogalmazóvá léptette ki. Ekkor s engem segédfogalmazónak nevezett ki. Ettől kezdve a fogalmazó-személyzet; egy pár titkár, egy tanácsos (Pap Endre), s atyám, az államtitkár — az egész miniszterium elfért három szobában, a Hatvan-utca végén egy földszinti házban.

Kálmán és én egy szobában dolgoztunk s napról-napra bensőbb és elválhatatlan barátok lettünk. Közöltük egymással gondolatainkat, reményeinket s fájdalmainkat, aggdóttunk és lelkesedtünk a haza dolgán. Olvastunk, tanulunk, terveztünk és emlékezünk. Verseim közt van egy hosszabb románca, vagy kis költői beszélyke, mely Kálmán ábrándos szerelme regéjét énekl meg s tőle egy szép formájú, szenvedélyes hangú költemény van beleszóve. De beszédeink legáltalánosabb tárgya volt a szegény László eleste, a kit (a fővárossal való közlekedéstől teljesen el levén zárva) halottnak hittünk s úgy sirattunk.

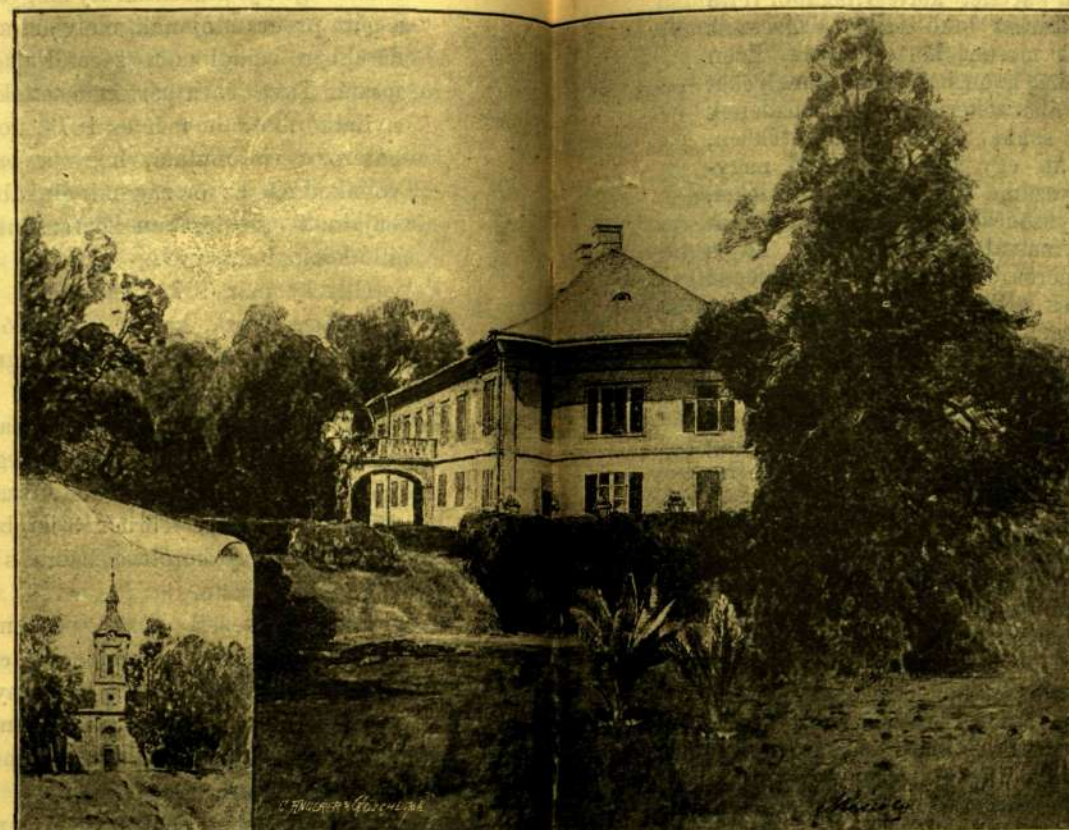
Sohasem felejttem el — egy áprilisi reggel Kálmán lelkezdve, képéből kikelve, sápadt arcán az igazottság pirjával rohant hozzánk s alig birta kimondani a nagy ujságot: *László él!* Az első levél, a melyet Pestről, édesanyjától kapott — ezt a hirt hozta neki. Soha testvér, soha fiatal embert ily meglátottnak, testvérenek így örvendeni nem láttam. Én is szerettem testvéreimet, — igaz, hogy egyiket sem hittem, vagy tudtam halottnak, — de képzelnem sem tudtam ilyen örömet. Érette Kálmánt, ha lehet, még jobban szerettem.

S László csakugyan élt. Negyvenöt sebben, közte hét sulyos — az erős fiatal természet mégis meghagyta benne az élet szikráját. (Szülői, mindjárt január 2-ikán, magokhoz vették a végrendeletileg nekik hagyott leányt, ki később Lászlónak neje s négy derek leányának anyja is lett.) Soká lebegett élet-halál közt s csak anyja ápolásának (kit Windischgrätz sebesült fiához engedett menni) köszönhette felgyógyulását.

A forradalom végével elvesztettem szemeim elől Kálmánt s a Tisza-fiukat. Mert bár anyjuk a katasztrófa közeledtekor atyámat és engem is Gesztre hitt meg, ha az bekövetkezik, — atyámat Szegeden, engem a táborban, — a muszka tábor elvágott a geszti utól s a helyett Roffra menekültünk. A Tisza-fiuk a forradalom befejeztével nagyobb külföldi utra mentek — engem másfelé vitt a sors. Tanár s pap lettem, — Erdélybe, majd a Kunságba kerültem, — s Tisza Kálmánról csak annyit tudtam, hogy erősen

A miniszterelnöki palota Buda várában. — Rauscher Lajos rajza.

Lórántházi ref. templom.

A nyír-baktai gr. Degenfeld-kastély. — Mészöly Géza festménye.

Debreczen főtere a gr. Degenfeld-házzal. — Feszty Árpád festménye.

A szabadelvű kör tanácsterme. — Nadler festménye.

Jelenet a csáki vadászból az 50-es évekből. — Pálik Béla festménye.

AZ ORSZÁGOS SZABADELVŰ PÁRT ÁLTAL TISZA KÁLMÁN MINISZTERELNÖKNEK ÁTNYUJTOTT DISZALBUMBÓL.

képezi magát, tanul s készül. Hallottam, hogy részt vett, mint ifjú sportsman a híres csáki vadászatokban, a hol — vadászati örve alatt — politikai dolgokat főztek s akcióra készültek.

Tíz év letelte után, 1859. december első napjaiban a gróf Ráday Gedeon lakásán találkoztunk. A szeptemberi pártus volt napirenden s annak visszautasítása részünkről. A dunamelléki egyházkerület december 12-ikére kiűzött — s a kálvintéri templomban, ágyuk torka előtt megtartandó — közgyűlésének előértekezletén vettünk részt mindketten; én mint egyszerű kunszentmiklósi lelkész, — ő mint a protestáns mozgalom egyik meghatározottabb előharcosa. Bár tíz év óta nem láttuk egymást, azonnal egymásra ismertünk — s ismét egy táborban találva magunkat, barátságunk megújítására nem volt szükség. Arra elég volt egy kézzorítás — s egy-egy felszólalásból meggyőződés arról, hogy ugyanazon érzés lelkesít s ugyanazon elhatározás vezérel. Ő vezérszerepet játszott a mozgalomban, én a közkatonai szerepét; de részéről a régi barátságot tapasztaltam — melyen a kettőnk állása, szerepe s tehetsége közti nagy távolságot ő sohasem érezte velem.

Nem, még akkor sem, — mikor 1865-ben én is a képviselőházba kerültem, különböző padokon ültünk; én a Deák-párton, jelentéktelenül, — ő a balközépen, vezérül. Azután ő emelte fel a zászlót, a mely alatt én is közlegénykedtem. Ő magas polczra emelkedett — én alant állottam. De szívessége, a régi barátság jogán, soha sem változott meg irányomban.

Alkalmam volt családi körébe sokszor betekinteni. Pongyolában láttam az államférfit — s a kit messziről ridegnek láttak mások, én közelebbről gyöngédnek s a szív és kedély emberének ismertem. A ki ugy szeretete annyit, ugy szeretete testvéreit, azt most családja körében szerető és gyöngéd férjnek s édes apának ismertem meg. A farszto napimunka közben, melyet a hivatás és kötelesség szabott rá, ebéd után egy órát, a fekete kávéval, család körének szentel naponkint. Ilyenkor gyermekei, a nagyobbak s a kicsinyek, körül s neje körül sereglenek. Hogy eljatszoz, hogy enyeleg velők! Mint gyűgyög, tréfál, ingerkedik a kis Lajoskával! Hány-szor láttam nyakán csüngeni — mig otthon volt — kedves, forrón szeretett leányát, a bájos Pauline-t; neje, a fenkölt szellemű s ritka neves szívű nő, kit zaklatott élete őrangyalául rendelt a gondviselés — s szép és eszes gyermekei, bübajos kört alkotnak körülötte. Szegény ember (kinek egyebe nincs szereteténél) nem szeretheti jobban övét, mint ez a férfi — a ki a parlamenti vitákban rendületlen, ha kell éles, érdes, lesújtó — de otthon csak gyöngéd s meleg tud lenni.

A történelem oly képet fog rajzolni Tisza Kálmánról, melyben a politikusi és államférfi erős vonásokkal lesz kidomborítva; de a kik őt ismerték, az erős vonásokat az ember gyöngéd vonásaival fogják megenyhíteni s a jellem szoborszerű alakjára a nemes kedély zománcza fog borulni, melyen az emlékezés gyöngéd színárnyalatai csillannak meg.

SZÁSZ KÁROLY.

A GESZTI KASTÉLY.

Geszt, mely régi okleveleinkben a XIV-ik század elejétől kezdve Fekete-Geszt név alatt fordul elő, és egy ideig a Csáki-féle nagy biharmegyei birtokokhoz is tartozott, a múlt század első felében egy időre a jesusiták birtoka volt. Az I. Tisza Lajos a század közepe táján, mint a Szénás-család leányági örököse, neoacquisticus pórt kezdett a szerzet ellen. A pár hosszú folya-

mának egység vetett véget, a melynek értelmében Geszt cserében Kis-Jenőért a Tisza Lajos kezére jutott, és azóta nova donatio alapján a Tisza-család birtokában van.

A mostani kastély északkeleti szárnya már azon időben fennállott, midőn Geszt a jesusiták birtoka volt. De teljes felépítése Tisza László, a mostani miniszterelnök nagypapja volt a múlt század végén. Még így is csonkának mondható, mert az alaku épületnek egyik szárnya kiépítve nincs. Azóta csak jelenlegi birtokosa tett rajta némi kisebb igazításokat és átalakításokat, például, hogy a hatvanas évek elején a kastélynak az utca felőli déli bejáratát beépítette.

E bejárat helyén van a miniszterelnök jelenlegi dolgozó szobája. Az asztalokon és szekrényeken látszólagos rendetlenség hevernek a könyvek és irományok. Mert a miniszterelnök a mint nem kedvelje semmiféle külső rendnek, úgy nem kedvelje annak a tüntető külső rendnek sem, mely az egyforma nagyságu könyvek és irományok összerakása által az írászat nyugalalmát és valódi rendjét naponként felzavarja, és a mely tulajdonképpen a legnagyobb kényelmetlenség, mert a gyors megtalálhatóság kulsát más kezébe adja. — Irástanál édesanya, neje és családtagjainak arcképei vannak elhelyezve, és a hazafias kötelességérzetet kívül bizonyára ezek adnak erőt munkálkodásához.

A dolgozó-szobából balra egy kis öltözőn át a pipázóba jutni; ez a reggeliző hely, és ebéd után vagy a terrasszon vagy itt szolgálják fel a fekete kávé, vagy vacsora után a theát. A falon acélmetszetű arcképek függenek, közöttük egyik Telekié, ki anyai ágon a miniszterelnök őse volt, ezen szép jelmonddal: «Non est mortale quod opto.» — Azután jön a nagy ebédlő, melyet a szükséges butorzonon kívül családi képek és két nagy könyvszekrény ékesítenek. Az ezekben levő könyvek, angol, francia, német és magyar nyelvű, egyáltalában nem csupán szépirodalmi művek, a miniszterelnök gondjai alatt állanak, és ő szaporítja azokat folytonosan vétel által is, míg a miniszterelnök könyvei részint Budapesten, részint a maga szobájában vannak.

Az ebédlőből nyílik ismét balra a nagy szögletes szalon, pompás növény-diszítással; innen ismét a grófnő kis dolgozó-szobája, atyjának gróf Degenfeld Imrénének arcképevel, és az ugyancsak igénybe vett kis íróasztallal. Mert a kegyelmes asszony nagyobb levelezést folytat, mint ural, a kinek, ha távol van, nincs nap, hogy ne írna, és viszont nincs nap, hogy tőle is levelet ne kapna. A dolgozószobából van a kijárat a tágas terrasszra, mely újabb építés, és a melyről néhány lépcső vezet le a parkba. Délután és esténként ez a család legkedvesebb tartózkodási helye. A nyáron majdnem mindennapos kikocsizásoknál, kedves vendégek elmenetelése és érkezésekor ez az induló és váró-hely. A dolgozó-szobából tovább menve vannak a háló-, öltöző- és gyermekszobák.

A miniszterelnök dolgozó-szobájától jobbra, egy az egész kastélyt körülfutó folyosó mentén két oldalról voltak a tanuló nagyobb fiúk és nevelők szobái, és a vendégszobák. Ezek most a miniszterelnök legidősebb fiának Istvánnak, ki ifjú nejevel itt éli a mézes heteket, lakosztályát képezik. Epen így az épületnek emeletes közepén, az ugynevezett pavilonban levő négy szoba is vendégek számára van berendezve.

A kastélytól keletre és északra terül el a tágas park, melynek egy része szőlőskert. Üveg-ház, kertészlak, és számos szép sétáló- és pihenőhely ékesítik a parkot, a melynek szépsége és egészséges levegője bőven ellensúlyozza a faluban nem messze a kastély előtt végigfutó mocsáros eret, melynek vize áradáskor a park szélére is bejön. A parkban a kastélytól észak felé, a kuglizó mellett van egy kis regényes fekvésű kerti ház, melynek örök érdeket ad azon körülmény, hogy 1850-ben több hónapig lakott benne és pedig saját választása folytán Arany János, a ki akkor a család felkérésére a fiatal Tisza Domokost vezette be az aethetikai tanulmányokba.

A geszti kastély fenykora idős Tisza Lajosnak (II.), Biharmegye híres alispánjának idejével kezdődik. Tisza Lajos a régi magyar értelemben vett nyílt, vendégszerető házat tartott, a melynek asztalánál mindig többen voltak terítve, mint a hányan ültek, jeleül annak, hogy a vendéget mindig várják. A geszti kastély volt egyik főközpontja Biharmegye társadalmi és poli-

tikai életének, azon zajos megyei pártéletnek, mely a 30-as és 40-es években az ország legnagyobb mezejét folytonos izgalomban tartotta, és a melynek az akkori időkben országos jelentősége volt. Ezen pártélet kortesvilágából vette a szomszéd Szalontán lakó Arany «Elvesztett alkotmány»-nak mesteri kortesalakjait. Ezen pártélet küzdte meg azon harcokat, a melyeket most az egyes választókerületekben küzdenek meg. És küzdte sokkal nagyobb méretekben, mert e harcokban egy 200 □ mérföld nagyságu megye nagyszámu nemességének érdekei, vagyai és meggyőződése egyezre és folytonosan állottak egymással szemben. Tisza Lajos különben is a legerősebben kifejtett egyéniségek közé tartozott, és a maga korában épen ugy gyűlölték ellenségei és szerették barátai, mint most a miniszterelnököt. Mindennapiak voltak a geszti kastélyban a vendégszobák, és összejövetelek, nem hiányoztak a majdnem állandó vidám vendégek, mindig haza készülő, de mindig ott maradó fogataikkal, az egymást úzó, néha kedélyes, néha valamivel erősebb tréfák, melyeknek legnagyobb mestere volt az agglegeny református lelkész, Szabó József, egy épen olyan élces, mint papi hivatalában kitünő férfi, a kastélynak állandó vendége.

De a zajos külső élet mellett egy másik, csendesebb és áldásosabb folyt a kastély belső termeiben, a melynek központja a ház őriző angyala, jó szelleme, a háziasszony gróf Teleki Juliánna volt. A családi boldogság soha meg nem zavart fészke volt ez. Az édes anya gondjai alatt itt nőttek a család reményei, a gyermekek, négy fiu, a legpéldányszerűbb nevelésben és tanításban részesülve. Mig külsőleg mellettiük folyt a régi magyar zajos életmód, a család kebelében a legfinomabb modern műveltség, párosulva az erdélyi arisztokraták előkelő, de magyaros szellemével, nyomta a mindennapi életre is bélyegét. Az áldott lelkű urnő nemcsak a családnak, hanem a falunak is jótékony angyala volt. Hálószerájának ablakán joga volt belopogtatni a szegény jobbágyokat, ha feleséget vagy gyermekét veszélyes betegnek hitte, és a grófnő felkelt, felöltözött és éjnek idején ment orvosságaival a betegséget enyhíteni. Az ilyen léleknek kuforrása, a melyből merit, nemcsak a jóság és szeretet, hanem a legmélyebb keresztény vallásosság is. A Telekiek erős protestáns vallásossága a Telekiek erős hazaszeretével párosult e rendkívüli asszonyban, és gyakorlatilag ki nem írható befolyását a gyermekekre is.

Majd jöttek a forradalom viharos évei és elborult az eddig oly vidám kastély. A család legidősb gyermekét a csatáról éltvesztésével sebekkel boritva hozták haza, és csak nagy nehezen mentette meg életét a női és anyai szeretet gondja. A megyei élet zaját a sir csendessége váltotta fel. A megmaradt régi vidám barátok egymás szemébe néztek és ott vigasztalást nem találtak, siettek haza, hogy otthon keressenek valamit, a miért még méltó élni. Még boldogok voltak, kiknek gyermekeikben legalább fenmaradt a jövő reménye. A geszti kastély ura és urnője is ezekben találtak vigasztalást, bár nem hiányzott itt sem a bánat. A legkisebbik fiúnak, kiben erős költői tehetség szikrái mutatkoztak, életét Egyiptom földének örökös nyara sem volt képes megtartani. Egymás után költöztek el a szülők is a geszti sirboltba.

És e közben egy másik korszak jött el a maga reményeivel, boldogságra és tetterre szólította az ifju nemzedéket. A kastély ura, a jelenlegi miniszterelnök, családot alapított, és visszatért a geszti kastélyba a régi boldog idők talán nem anyai külső zajjal, mint régebben, de a családi életben a jóság, a vallásosság, a hazafias szellemnek és magas műveltségnek épen anyai drága kincseit rejtve magukban. A családi boldogság, melynek frige a Tisza és Degenfeld család közt lórántházi templomban kötött meg (1860.), még most is, midőn annak már 25 ik évfordulója betölt, bearanyozza a geszti kastély termét. Boldog kastély és család, a melynek Isten egymásután két olyan urnőt adott. Ismét gyermekekkel, a család és háza reményeivel népesült meg a ház...

A fiatal férj szolgálatát a haza is kívánta. Lobogó ifju lelkesedéssel, támogatva egy fenköltlelkű nőnek szerelmétől, vetette magát törhetlen lelke és tettvágya egész erejével a közügy szolgálatára. A geszti kastély falai közt már nemcsak Biharmegye, hanem egy egész nemzetnek sorsára kiható tanácskozások folytak

meg egyszer. Mig az utolsó években azon kevés idő alatt, a mit a miniszterelnök otthonán a családi és falusi élet örömeinek szentelhet, nem a tanácskozó szó hangzik többé a kastélyból, hanem a Magyarország sorsát vezető kormányzóknak nyugodt, erélyes intézkedései.

G. K.

NYIR-BAKTA.

Nyir-Bakta régebben Bárczay-féle, azelőtt gr. Haller-Károlyi birtok volt. Majd Beck Pálra jutott neje, Bárczay Anna után. Innen gr. Degenfeld Imrérre. ki az egyetlen Beck leányt vette nőül. Jelenleg b. Podmaniczky Gézáéé szül. gr. Degenfeld Berta tulajdona.

A kastély közepét a Bárczayak építették, gr. Degenfeld pedig két végén csatolt hozzá egy-egy kis szárnyat. Emeletes tágas és szép berendezett kastély, mellette tágas és szép parkkal és erdőszéggel. Lakóhelye volt gr. Degenfeld Imréné, és gyakori huzamos nyári tartózkodási helye a gróf leányainak, kiket a legszeretőbb, az édes anyát is pótolni kívánó édes apa unokáival együtt lehetőleg többször ohajtott maga körül látni.

A református templom, melyben Tisza Kálmán megesküdt, a Baktával egészen összeforrott szomszéd faluban, Lórántházán van. A jelenleg a kastély mellett levő templom csak régebben, a gr. Haller idejében volt református templom, jelenleg katolikus templom. Tisza Kálmán eskető papja a jelenleg is lórántházi lelkész, Vitéz János volt, a gr. Degenfeld-család bizalmas embere, egyike a legszerényebb, de legkitünőbb egyházi műveltségű és legtiszteltebb református papoknak.

A DEBRECZENI PIACZ.

Képünk a debreczeni piac egy részét ábrázolja, a háttérben a nagy templom homlokzatával, és ettől jobbra Révész Bálint püspök földszintes papi lakásával. A nagy templom homlokzatától jobbra levő emeletes ház a rajta látható szoborral a város tulajdonát képező Bika vendéglő. Balról pedig a szélső és legmagasabb emeletes ház a gróf Degenfeld, — régebben Beck-ház egy négy utcázra nyíló épület, Debreczen legnagyobb háza, a melynek emeletét a királyi törvényeszk és a zenede, alsó részét pedig mind a négy oldalról boltok foglalják el. A ház jelenleg Tisza Kálmáné gróf Degenfeld Ilona tulajdona.

Építette a múlt század végén és a jelen század elején Tégláson lakott Beck Pál királyi kamarás, vagyos és kitünő reformált vallásu magyar nemes, a ki Csokonai életének utolsó éveiben a költőnek teglasi kastélyában költői munkássága háborítlan folytatására örök és gondtalan lakást biztosított, a melynek igénybevételét a költő kora halála akadályozta meg. Beck Pál egyetlen leányát, Paulinát vette nőül gróf Degenfeld Imrén, a miniszterelnök nejének édes atyja. Van még egy másik, szintén igen nagy Degenfeld-ház a kis templom mellett, a melyben szoktak mind a gróf, mind Tisza Kálmán a maguk külön lakosztályában megszállani. Ez jelenleg b. Podmaniczky Gézáéé gr. Degenfeld Berta tulajdona, és szintén bérház.

SZÓLÁSMÓDOK ÉS KÖZMONDÁSOK EREDETE.

— Második közlemény. —

Ily czim alatt adott közelebbi cikkünkre a következő sorokat kaptuk egy kitünő műveltségű hölgy kezéből, melyeket alább teendő megjegyzéseink kíséretében egész terjedelmükben közlünk.

A «Vasárnapi Ujság» 45-ik számában érdekes cikket olvastam, melynek czime: *Szólásmódok és közmondások*. Ez olyan fontos tárgy a magyar nyelv eredetiségére nézve, hogy nem lehet eleget mondani róla.

Különösen figyelemreméltó, hogy valamely szó-lásmód miként van a nép ajkán elterjedve? mert mindig ez az eredeti, s nem az, mely a napi irodalomban forog, mert ott, a sok idegen nyelvből való fordítások következtében, sokat veszit eredetiségéből.

A negyvenes években a tudományos akadémia Dobrentey Gábort szokta kiküldeni a magyar nép

közé, hogy az eredeti szó-lásmódokat feljegyezze. Dobrentey nagy lelkesedéssel szokott beszélni tapasztalatairól, s nem győzte dicserni az eredeti szó-lásmódokat, melyeket a magyar nép között hallott.

Hogy mostanában történik-e ilyen kiküldetés, akenem tudom.

Ezen régi jó szokásból kiindulva, bátor vagyok némely megjegyzést a «Vasárnapi Ujság» főnébb emlitett cikkére felhozni.

1. «Fübe harapni» aligha létezik a nép ajkán. Én legalább magyarok közt éltem, soha ezen kifejezést a nép ajkán nem hallottam. Tehát ugy látszik, hogy szörl szóra való fordítás.

2. «Port hintenek a szembe». A nép ezt a szót se használja. Hanem van egy jó kifejezése. mit ezen szó-lásmód helyett használ. Ez csak arra való, hogy: «Vakulj magyar!» — Ez az eredeti kifejezés, a főnébb fordítás. De épen egy értelemben használhatik.

Ezek szerény megjegyzéseim a becses cikkre.

Azonban sok más szó-lásmód van, mit az irodalomban, s különösen a napi lapokban, egészen más-ként használnak, mint a magyar nép.

Például van egy nagyon elfogadott szó a napi sajtóban, mit a népek csak azon része fog használni mely lapot olvas, s onnan megtanulta; de a saját nyelvén beszélő magyar nép bizonyosan nem fogja mondani:

«Le is út, fel is út.»

hanem e helyett így fog szólni:

«Ott az út, a hol a kerékvágás.»

Ez utóbb egészen eredeti kifejezés, mindig a nép ajkán forog.

LÖVEI KLÁRA.

Szükségtelen kijelentünk, hogy teljesen egyetértünk a fentebbi levél kiváló irónójával, de hozzá kell tennünk azt is, hogy cikkünk sem emlitette ugy az idézett szó-lásmódokat, mint a melyek egyenesen a nép ajkáról vették eredetüket, sőt épen a mi a «fübe harapni» kifejezést illeti, nem mulasztottuk el párhuzamba tenni a «Grass beissen» német és a «mordre la poussière» francia alakjával. Az egyes kifejezésekhez fűzött historiai magyarázatok meg épen egyenesen kizárják azt, mintha azok — szerintünk is — a magyar nép szokásaiban, hagyományáiban és felfogásában gyökereznének. Amde másfelől nem kicsinylendő annak a hatásnak a fontossága sem, melyet idegen nyelvek szellemei a fejlettebb, megállapodottabb irodalmi nyelvekre gyakorolnak, bizonyos nemzetközi kölcsönösség alapján egészen tipikus formákat teremtet meg, melyek felülről, a miveltebb rétegekből terjednek aláfelé.

Van a nyelvnek bizonyos benső hajlandósága arra, hogy magát röviden, tömören és csattanósan fejezze ki. Ez a hajlandóság szüli a közmondásokat. Sok anyag kevés szóban kifőzve. De épen ezért nagyon nehéz dolog közmondásokat csinálni, melyek egyfelől igazan egyetemes bölcsesletet, mindenkinél meggyőződéssel fejezzék ki s másfelől a lapos moralizálástól is mentek legyenek. Mi következnek ebből? Az, hogy a nyelvben a közmondások szókészlete állandóan nagyobb a már meglévő kifejezések kínálatánál s ez ingadozást elárulja az a mohó vágy, melylyel a nyelvnek még idegen szó-lásmódokat is magokévé tesznek, ha azok a közönséges felfogásnak megfelelnek, rövidiek és élcesek. Ki hinné például, hogy e közmondás: «ajándék lónak nem kell a fogát nézni» — már szent Jeromos idejében közsájon forgott? Meg hogy az angol épen ugy «otthon szereti mosni szennyését» és «addig üti a vasat a mig meleg», mint mi?

Semmi sem bizonyíthat ugy egy közmondás eredetisége mellett, mint bizonyos rythmikus lejtés, alliteratio vagy rimelő kettőszó. De vajjon elég-e érvenek ez is? Nézzük a magyar közmondást: «Ember tervez, isten végez.» Látszólag semmi sem mutat benne az idegen eredetre, és mégis nemcsak a német «Mensch denkt, Gott lenkt», hanem az angol «Man proposes, but God disposes» is ugyanazon forrásra mutatnak rá. Hát még a számtalan olyan közmondás, mely majd minden európai nyelvben feltalálható! «Akasztott ember házában ne beszélj kötélről!» Francziául: «nommer la corde chez le pendu»; olaszul: «non ricordar il capestro in casa dell'impiccato» és spanyolul szintén: «Nombrar la soga en casa del ahorcado».

Kevésbé általánosító tendenciájuk van az olasz közmondásoknak; a bennök rejlt többkevesebb machiavellismus elszigeteltébb teszi azokat s nem oly könnyen hatolnak be a népek közgondolkodásába. Példa rá a: «fidarsi e bene, ma non fidarsi e meglio» (hinni jó, de nem hinni még jobb), «cosa fatta capo ha» («a megtett do-

log meg van téve»), az a rossz szó, melylyel Mosca mondja Dantenak, hogy a toskányi polgárháboru magvát elvetette, vagy: «kegyesnek lenni néha kegyetlenség, és kegyetlenség lenni kegyesség» — a mivel Medici Katalin altaltta el fia aggályait a szent-bertalanéji mászárlásnál.

Közmondások és szó-lásmódok különben mindig egyenlősítettek; lerontják a nyelvek közt fennálló válaszfalakat, és mint egy-egy véletlen alkalom szülöttei csempeszik be az élet és világ bölcsesletét a népek gondolkodásába. De a nyelv fejlődése épen nem kedvez nekik, a társadalom neveltebb rétegei nem beszélnek közmondásokban, sőt egyenes illetlenségnek tekintik azok használatát, mint pörást. Nem csoda, ha így eredeti értelmök nyomá mind jobban kivész, s a külső körülményeknek, melyek közt létrejöttek, emléke mind jobban feledésbe merül.

Ennyit a szivesen vett reflexiókra. És most, alkalom merülvén fel, egészítsük ki multkori közleményünket még néhány ismert szó-lásmód kuriozumával.

Utolsó órája útott. A halálnak az óra ütésétől kölcsönzött allegóriája ugyan ép olyan újabb keletű, mint maga az út-óra, de a halál régebbi megszemélyesítésein gyakran látjuk már a homokóra pergesését is feltüntetve. Az órló szű koppanása szintén az órához hasonló kettyegést hallat, s innen az a feltevés, hogy minden koppanás egy évet jelent, s a kettyegések összege a számláló éveknek összegével fog egybehangzani. A Birák könyvében beszél Manooha, Sámson atyja, hogy az ur angyala kopogni kezdett előtte, s Bodinus, «De Magorum Daemonomania» czimű művében erre azt a tételt alapítja, hogy valóban hallani lehet a lelkeket, a mint utolsó órákban kalapács-al kopogtatnak. Így az óra ütéséből ajtón kopogtatás lett, melylyel a halál angyala keresi fel az élt. Legmegragadóbb költői kifejezése a halál ez allegorikus felfogásának Beethoven egyik szimfoniájának bevezetése, mely zenei hangokban érzékelteti meg a végzet kezének hármias kopogását ajtónkon.

Felróni, sok van a rovásón. Talán a legérdekesebb művelődéstörténeti adatok egyike, mely az írás ősi elemeire, a runákra, s a hun-székyei írásra vezet vissza. Hogy a rovás magát az írást helyettesítette, mutatják a nepsdal szavai: «írja fel a rézfokosom nyelére». A rovás használatát ma már nem általános, de némely helyeken, s Erdélyben különösen a szekérfuvarnál, a homok- és téglahordók gyakran használják még az egymásra illesztett két pálczikát, melyekbe késsel metszik be a fuvarok számát s a het végén történő elszámolásig egyik pálczika a vállalkozó, a másik a fuvaros kezében marad. Mig a kréta be nem jött, addig a korcsmai hiteleknek is rovás volt az általános alakja. De a XV-dik, XVI-dik században az adószedési eljárásnál is ellenőrzés végett rovást alkalmaztak.

Főbiztosíték a rovásos rendszernél az volt, hogy mindkét pálczika egy fadaraból volt hasítva s így nemcsak a kettő összeillesése, és a rovások száma, de a fa évgyűrűje is növelte a biztonságot minden kiájtás ellen. Az olaszok dicsekedhetnek a könyvezetés feltalálásával, de hitelező és adós közti viszony sokkal kevesebb visszaélésre nyújtott lehetőséget a rovásnál. Ha a pálczika tele lett rovással, akkor a rovátkákat egyenesre nyesték, hogy a fadarabot újra használhassék.

Egbezálló. (Arany Jánosnál egre kiált is.) E kifejezésnek megvan a maga dogmatikai jelentése. Az egyházi tanok egbezállóknak oly bűnököt neveznek, melyek minden velünk született jogérzettel ellenkeznek. Ilyen bűn négy volt: szegények elnyomása, árvák vagyonának elfecsérelése, szomszédok koldusbotra juttatása és szándékos vérontás. Régi felfogás, hogy az ártatlanul kiontott vérnek hangja van, mely beszél. Ábelnek vére egre kiált, s a népmesékben is a kiontott vér emberhangon szólal meg s boszura hív fel.

Rossz máju, hizik a mája, májában van. A máj, mint már szanszkrít nevé mutatja, az élet főforrásaként tekintetett, s ez a fontossága magyarázza, hogy a régiak sok esetben az emberi szenvedélyek székhelyeül miert a máját s nem a szívet tekintették. A vér az életműködés főtenyezője, s az ókor orvosai és természetvizsgálói szerint a vér a májban ké-

szült s azért volt a máj a görögknél és rómaiaknál minden szeretet és gyűlölet kiinduló pontja. Amor a májat sebzí meg nyilával (Theokrit 11, 16; 13, 71.). Plautus a szerelmet tréfásan *morbus hepaticus* nevi (májbetegség) s Horác is a szerelmet a májjal azonosítja (Ódák 13, 4; 25, 15.). Jeremiás pedig így kiált föl: „Elömlött az én májam a földön.” Már a legrégebb asklepiadesi iskolákban a máj a lélek színe helye, s ezért áldozati anyagnak is kiválóképen alkalmas, minélfogva állatok áldozásánál is a belek közül mindegyiknél a májat vették vizsgálat alá, s abból jóslottak. Ha a máj természetes piros színű, folt nélküli és egészséges volt, akkor a válságnak is kedvező sikert jövendöltek, ellenkező esetben pedig a test többi részének vizsgálatát nem is folytatták. A kettős májjal egy *familiaris* és egy *hostilis pars*-ot különböztették meg. Az előbbinek kinézése az áldozó, az utóbbié pedig ellensége sorsára engedett következtetést. Nagymennyiségű apró jelekből a jó minden kérdésre kielégítő választ volt képes adni s a jövendőt egészen ki tudta olvasni a májból.

A házi tűzhely. Azt a magas felfogást, melyet megittott táplálunk a házi tűzhelyről, a klasszikus korból örököltük. A klasszikus ó-korban a tűzhely oltár, tűzhely és asztal volt egy időben. A tűzhely köré gyűlve költöttek el az étkeket, a tűzhely szent volt s központját képezte a háztájnak. Rajta az istenek tiszteletére, mint a persáknál s hinduknál is, örök tűz égett. A tűzhelyhez menekültek a családtagok szükség idejében s a családfő, mint király és pap a maga háztartásánál, a tűzhely előtt sérthetlenné lett még a hatóság üldözése előtt is. Tűzhelynél kért a szorongató ház urától oltalmat és segédelmet s itt kötelezte magát az utóbbi ígérete megtartására.

A germánoknál is templomként tisztelték a tűzhelyt, melynek áldozó papnője a háziasszony volt. Az istenek képei a tűzhelyen foglaltak helyet s ott nyújtottak ételáldozatot Donarnak és feleségének, Sefnek.

Nálunk is a kemence egyik legtisztelteméltóbb házi butoradaraja a népek; a köré gyülekeznek hosszú téli estéken, nehől eltakarják este a paraszat s szentelt étek maradákeit, melyeket eldobni bűn volna, a tűznek adják át megemésztés végett.

Tűzkeresztység. Arra nézve, hogy egyes szövegek időfolytán mennyire kivetkőznek eredeti jellegükből s egészen megváltozott értelmet nyernek — fényes példa az itt idézendő. Ma a tűzkeresztiséget semmi másra nem vonatkoztatjuk, mint az első csata veszélyeire, az első fegyverek tüzelésére, melynek kiteszük magunkat. Pedig a tűzkeresztiség kifejezés eredeti értelme az ókori felfogásban gyökerezik s a tűznek vélt

TISZA KÁLMÁN 1867-BEN.

TISZA KÁLMÁN 1875-BEN.

tisztító erejével függ össze. A tűz volt az elem, melynek legnagyobb tisztító hatását tulajdonították, s e szempontból itélendő meg a hullágtisztítás szokása is. Nem a keresztény egyház volt az első, mely a földöntúli tisztító tüzet tanába fölvette. Már a Talmud szerint is a legisten-felbőkkel lelke is, mielőtt méltók lehetnének az Ur arca elé járulni, a Dinur tűzfolyójában kell hogy megtisztuljanak. A pogány misztériumokban, melyek a léleknek halál utáni sorsát érintik meg, e tisztítás is jelképezte volt, ugyanis a beavatottakat két égő fálya vagy tűz között lépdeltették el. A mint Herkules az Oeta hegyén önalkotta máglyáján nyerte meg a halhatatlanságot, ugy említi a mithosz isteni lényeknek is tűz általi tisztulását a földi életbe lépésnél. Idetartozik az eleusini misztériumokban elbeszélte rege Ceresről, a ki Demophon fiát halandó teste elégetésével akarta halhatatlanná tenni, s Thetis is fiát, Achillest hasonló célból adta lángoknak. Rómában szokásos volt az ujszülötteknek jelképies tűzkeresztése. A gyermeket kilenczedik napon háromszor hordozták a tűzhely körül, s e napot a tisztulás napjának nevezték el. Az indiaiak még ma is kétszer mennek az ujszülöttekkel a tűzön keresztül, s a pogány szlávok is ismerék kétségkívül a tűzkeresztiséget.

Jonathan kom. Mint John Bullal az angolokat, Michellel a németeket, ugy Jonathan bácsival, vagy Jonathan komával az amerikaiakat jellemzik, ép ugy mint az „Uncle Sam” (Samu bácsi) névvel. Washingtonnak volt ez kedvenc szólásmódja: „Majd megkérjük Jonathan komát!” Ez alatt pedig legmegbízhatóbb tanácsadóját, Trumbull Jonathánt értette.

Márton ludja. November 11-dik napján ünnepli a keresztény egyház toursi szent Márton emlékeztétét, ki ránk, magyarokra annyival emlékezetesebb, mert Sabariában, a mostani Szombat-hegyen született, 316-ban. Az emlékével összekötött számos germán hagyomány és szokás mellett, minő az ujborkóstolás is, legáltalánosabb elterjedést nyert a Márton ludja. Ismeretes, hogy a magyarországi zsidók minden Márton napkor egy hizlalt, kövér ludat ajánlanak fel őfelségének, a mely a kabinetiroda útján rendszeren az udvari cselédség közé jut elfogyasztás végett. A Márton ludja „gyertyapacsénye” név alatt is előfordul nálunk, melyet különösen régebben kereskedői és polgári családok küldözgettek egymásnak, s mely rendszeren tyúk vagy más szárnyasból állott, meggyújtott apró viaszgyertyákkal szegélyezve, annak jeléül, hogy ekkor kezdték meg a boltokban és üzletekben általánosan a gyertya melletti dolgozást.

A SPANYOL KIRÁLY HALÁLA.

XII. Alfonz király meghalt e hó 25-én Madrid mellett, a pardió kastélyban.

Spanyolországban a trónörökösödés kérdése Európának sokszor vált véres ügyévé. A nagy francia-német háború is 1870-ben a spanyol trón betöltése következtében tört ki, Franciaország nem akarván eltérni, hogy szomszédjában még egy német uralkodócsalád alakuljon. A spanyol kérdés azóta sem volt közönyös Európára; nem főképp Franciaországra és Németországra. Mikor 1883 szeptember havában a német hadgyakorlatokon jelen volt Alfonz királyt a német császár egy dísdi német ezred tulajdonosává nevezte ki, a Párison keresztül utazó spanyol királyt a francziák bántó tüntetéssel fogadták. A spanyolok német szövetségben — ennek csak látszata is bántotta a francziákat. A spanyol ügyek kényes volta eléggé kiűnt legújabbán is a Karolina-szigetek kérdéséből. Melyik államtól türtel volna Németország oly hideg nyugalommal, hogy követségét annyira inzultálják, Németország állami jelvényeit letepték, megégesék. De sőt ezek daczára Németország még a Karolina-szigetek vitás ügyét is úgy kezdte intézni, hogy a spanyol kormányt ne hozza összeütözésbe a spanyol nép közérzetével. A királyi trón gyöngye Spanyolországban. Ha feldöntik, a spanyol köztársaságban Franciaország szövetséges fog találni. Az európai udvarok sem kívánják, hogy még egy köztársaság alakuljon Európában.

A polgárháborúk szellemi és anyagi hátramaradást mértek Spanyolországra. Sötétség, nyomor, pártok, izgatók téplálják folytonosan az elégtelenséget. A hadsereg megbizhatatlan. Politizáló tábormok sehol sincs annyi, mint Spanyolországban. Tábornokok csinálják a forradalmat. Egyszer elűzik Izabella királynét és köztársaságot kiáltanak ki, másszor megbuktatják a köztársaságot és egy olasz herceget hoznak be királyul a Bourbonok trónjára; aztán ezt is elűzik, s visszahívják uralkodónak a Bourbon családbeli Alfonzót, Izabella kiskorú fiát.

A spanyol trón mellett nem annyira a koronát őrzik azok, a kikre a királyság támaszkodhatik, mint inkább egymást őrzik, egymást ellensúlyozzák ott a különféle pártok, melyeknek jelszava: „ha én nem, te sem.” A köztársaságiak inkább türték Alfonz királyságát, mintsem Don Karlosét, és a karlisták hasonlóan féltékenyek egy köztársasági uralomra, mely ellen a közelben is oly makacs polgárháborut vívtak.

Alfonz király a polgárháborútól pusztított, pártok által feldúlt Spanyolország trónját foglalta el. Köztársaságiak, karlisták sokszor mozogtak még ezután is. A külföldre menekült Zorilla nem épen válogatós a köztársaság érdekében való eszközökben. Katonai összeesküvés, karlista, köztársasági csapatok szervekedése és betörése elég sűrűn követték egymást, de mégis Alfonz király alatt aránylag elég nyugalom jutott a szerencsétlen országnak. Az ő halála nem csupán személyi esemény. Az ő sírjába eltemetik azt a kapesot, mely spanyol földön egyelőre lekötötte a forradalmi elemeket. Erős kézre volna szükség, s utána gyöngye női kéz marad. Özevgye, Mária Krisztina osztrák főhercegnő regens lesz, kormányzó tanácsal körülvéve, míg a most öt éves Mária de las Mercedes asturiai hercegnő, a trón örököse, elfoglalhatja a trónt, mint királynő. A spanyolokban nem valami kellemes emléket idéz föl a királynő udvar, mely Izabella alatt is a személyes befolyások, celszövények oly so-

moru hatású következményeit zuditotta Spanyolországra.

XII. Alfonz király 28 éves korában szállt le a Bourbonok sírboltjába. Halála nem jótt váratlanul. Egész nyáron sokat lehetett már hallani a király betegkedéséről. Gyöngye testalkatu volt, hajlandó a mellbajra. Ehhez még gyomorhaj is jártul. Az ősz igen rosszra fordította egészségi állapotát, s november elején már vesztjósó tünetek mutatkoztak, melyek egyszerre gyors lefolyást vettek. Nov. 25-ikén reggel 9 órakor halt meg a király, három nappal előbb, mintsem 28-ik évét betöltötte volna. Környezete régen tudta, hogy a király napjai megszámlálvák, de a politikai helyzetre való tekintetből annyira titkolták, hogy még az orvosok által ajánlott legváltozásra sem mehetett el, mert a Karolina-szigetek miatt Németországgal kitört viszály, a madridi tüntetések, a király jelenlétét követelték a fővárosban.

XII. ALFONZ SPANYOL KIRÁLY.

Halála uralkodó családjunkra is mély gyász. A fiatal özvegy királynő, Mária Krisztina, a Habsburg családból való, néhai Károly Ferdinánd estei főherceg és Erzsébet főhercegnő (József nádor leánya) gyermeke. Alfonz király halálának híre e hó 25-ikén este érkezett Bécsbe. Ő felségök a Burg-színház előadásán kapták meg, s azonnal elhagyták a színházat. Mária Krisztina két vívre, Frigyes és Jenő főhercegek másnap Madridba utaztak, a temetésre.

Alfonz halála után se állami szilárdaság, se nevezetes alkotások nem maradtak. Annyi idő, meddig ő uralkodott, kevesnek bizonyult erre, oly sajtáságos viszonyok közt. 1874. december 30-án kiáltotta ki a hadsereg egy része királynak; 1875. január 9-én lépett a számkivetésből spanyol földre. A tizenhét éves uralkodó először is a karlisták ellen vonult, kiket 1876. tavaszán le is győzött. Aztán következtek az állami szervezés munkái, sokféle befolyás közepette, melyekből a Canovas del Castillo miniszterelnök által képviselt reakcionárius irány sem hiány-

zott. Kuba-szigetén pedig forradalmat kellett legyőzni. Ilyenek voltak uralkodásának első évei. A későbbiekben is csak látszólagosan több a nyugalom, mert a forrongó elemek nem könnyen vesznek ki a spanyol földről.

A király személyét a spanyol nép szerette. Alfonz rokonszenves férfi volt, s mikor 1879-ben egy Moncasi nevű ember rálőtt a királyra, őszinte felháborodás nyilatkozott mindenütt. Édes anyja, az előző II. Izabella királynő, nem térhetett vissza spanyol földre. Mikor Alfonzot királyul kikiáltották, egyik föltétel volt, hogy Izabella cenzurát is külföldön lakjék. Izabellát 1868-ban tették le a trónról. Alfonz a száműzetés alatt Angliában és Beesben tanult. A bécsi Theresianum növendéke volt, mikor királylává tették.

Kétzer nősült. Első neje Montpensier herceg leánya, Mercedes Mária volt. A szívek legbesebb vonzalma létesítette a házasságot, s a spanyolok szemében nagyon emelte a királyt, mert a spanyolnál aszerelm a legelső a világon. A idylli boldogság néhány hóig tartott. Mária királyné meghalt. Másodszor 1879-ben nősült, nőül vevén Mária Krisztina főhercegnőt. E házasságból két leány született: az asturiai hercegnő, és Erzsébet infánszó.

A meghalt király férfias jellem volt és jószívű. A takarékosághoz pedig hozzácsokolt a számkivételben, mikor nagyon közelről látta a cifra nyomoruságot és nem felelte el, hogy anyja gyémántjait elárverezték a párisi Drouot-hotellban; arra is emlékezett, hogy Izabella királynő, mikor egy izben 80,000 frankra volt szüksége, a pénzt egy belga gróftól kapta, nem pedig a környezetéből való spanyoloktól. A király azért nagyon takarékoskodott és állítólag havonként egy millió reált küldött Angliába.

Egy alkalmat se mulasztott el, hogy népszerűvé tegye magát. Ismerete a modern életet, tudott nyájas, szelemes, leereszkedő lenni és szerette a spanyolok kedvenc mulatságait; pénzavarba jött forradalmárokat lekötöztetett magának, kezet nyújtott alattvalóinak, nem tegezett senkit, az udvari etikettet demokratizálta, egyedül ment sétálni, a színházban megengedte, hogy jelenlétében tapsoljanak, páholyból köszöngetett és lorgnettezett, megjelent a bikaüldölköknél, beszédeket tartott, szerette a verseket, korán kelt és mindenkit kihallgatáson fogadott.

Népszerűsége emelkedésben is volt, s hogy ennek fentartására sokat adott, elég bizonyíték a nyáron kitört kholera, mikor a király a miniszterek ellenzése daczára, egymaga, csupán adjutánsától kísérvé, elment a kholeraáttal sújtott Aranjuszbe. Visszatértekor egész Madrid lakossága a legzajosabban üdvözölte.

Halála után a spanyol miniszterium első intézkedése volt, hogy a hadsereget összpontosítsa, s 30,000 főnyi sereget küldjön az éjszaki vidékre, a karlisták főfészékébe. A hadsereg védelme szükséges arra is, hogy az őt éves asturiai hercegnő királynővé kiáltassék ki. Abban az esetben, ha az özvegy királyné, ki várandós állapotban van, fiut talál szülni, a spanyol törvények szerint a jelenlegi infánszó újra eleisik trónigényeitől és az asturiai hercegi cím, s ezzel együtt az öröklés joga a fiaszülöttre száll.

Bármi történjék is azonban, a válság nagyon nehéz próbára fogja tenni a vulkanikus elemektől forrongó Spanyolországot. Alfonz király halála minden kétségen kívül újra fel fogja idézni a viszály szellemét. Rajta beteljesült, a mit ihletett büszkeséggel mondott magáról: „Nem tartozom azon királyok közé, kik a pártok szeszélyétől függenek. Akár véletlen, akár természetes halállal, de a trónon fogok meghalni”. Ugy is lett, s hogy halála nem lesz-e végzetes magára Spanyolországra, azt a jövő fogja megmutatni.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IRÁSBAN ÉS KÉPBE.

BEVEZETÉS.

IHTA

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS FÖHERCEGEZ.

Az osztrák-magyar monarchia eddigé, dacára némely jó elmunkálatoknak, még mindig hiány van egy olyan népművi munkának, mely a jelenlegi tudományos buvárlatok magaslátán állva, a művészet annyira tökélyesült sokszorosító eszközeinek segítségével hazánkban és néptörzseink teljes képét vonzó és egyúttal tanulmányos modorban nyújtja.

Az ezen monarchia határain belül élő népfajok tanulmányozása nemcsak a tudós elé tár tágas mezőt, hanem egyúttal az általános hazaszeretet emelésére sem csekély gyakorlati jelentőségű.

Mennél behatóbban vizsgáljuk az egyes népcsoportok jó tulajdonságait és sajátosságait, úgy szintén azoknak egymástól szellemi és anyagi tekintetben való kölcsönös függését, annál nagyobb mértékben fog erősülni azon összetartozandóság érzete, melynek hazánk népeit egymással össze kell kapcsolni.

Azon népcsoportok, melyeket nyelvük, szokásaik és részben eltérő történelmi kifejlődésük a népesség többi alkotó részeitől elkülönítettek, az által, hogy nemzeti egységük a monarchia tudományos leírásánál az őket megillető elismerésre talál, bizonyára kellemesen lesznek érintve, s ez által egyszersmind felhiva arra, hogy szellemi súlypontjukat az osztrák-magyar monarchiában keressék.

Ezért bir nagy fontossággal épen hazánkban a népművészet és segédtudományainak művelése; a mennyiben ezek, távol minden ki nem forrott elméletől és minden pártszenvédeletről, azt az anyagot gyűjtik, a melynek segítségével egyedül lehetséges a különböző népfajok tárgyi-összehasonlítása és igazságos megítélése.

Ez még eddigé vagy épen nem, vagy nem a fent jelzett irányban történt. Nem titkolhatjuk el magunk előtt, hogy a népművészet épen Ausztriában és Magyarországon részeseül sokkal kevesebb művelésben, mint Német-, Angol- és Franciaországban, sőt utjabban Oroszországban is, noha mi ama szakerők fölött, melyek e földadatra képesek, talán épen oly mértékben rendelkezünk, mint a többi államok.

Jelent ugyan meg sok becses mű egyes népfajokról, de azok többnyire tudós szaklapokban, vagy időszaki iratokban hevernek értékesítetlen, vagy, sajnos, többnyire külföldi kiadványokba vándoroltak át.

Ezért szü' emlett meg bennünk az eszme, hogy az osztrák-magyar monarchiában ezt a dús, de ránk nézve még csaknem paragon heverő anyagot egybegyűjtjük s ez által egy olyan munka létrehozatalát tegyük lehetővé, mely a monarchia határain belül az egyes nemzetek tudományos és művészi önértetének megfelelően, s úgy az egész monarchiának, mint részeinek becsületére váljunk.

És van-e állam, mely egy ily nagy műhöz a talajlakulások ellentétében oly gazdagsággal, természetrajzi, tájképi és égjeli tekintetben oly nagyszerű változatosságot egyesítve határai közt, a különböző népcsoportok néprajzi összetételében oly nagy mértékben nyújthatná a legérdekesebb képeket, mint monarchiánk? Ez ösztönözött bennünket, hogy e munkára vállalkozzunk. Az osztrák és magyar írónak és művészeknek egész csoportja fogja a drága hazát irásban és képekben ábrázolni, körütrá hiva fel az olvasó világot, kiterjedt országokon keresztül, sok nyelvű népfajok

* A december 1-én kiadandó I. füzetéből.

között, folyvást váltakozó képek által fogadtatva.

Bécs, e gyönyörű nagy város, pompás palotáival, közepén az ódon István-templommal, sok százados nagyság e jelvényével, a fenséges Duna folyam partjain, körül fogva kies hegyek koszorújától, bortermő halmoktól és zúgó erdőkől, melyek termékeny rónákba olvadnak: oly szép, oly tisztaság, s mégis örök-ifjú és virágzó: ime olyan kép, a minőt a földnek semmi más fővárosa föl nem mutat.

Majd tovább vonulunk, végig a kies Alsó-Ausztrián, hol hullámzó vetések, gazdag rétlapályok váltakoznak a buja növényzetű Dunaligetekkel. Betekintünk a Wienerwald árnyas erdeibe; a suttogó tölgy- és bükkerdőkön át mindig magasabba jutunk a fenyvesek rengetegeibe, szűk völgyek, magas hegyek közé, elsőrt hegyi falvak mellett, egész a felmagasló Schneebergig, hol a kopár bércek oldalát kúszó fenyőbozót fűdi.

A hegyek során haladva, találjuk Felső-Ausztria mészkő-hegyeit, melyekben zeg-zúgos alakulások, vadon völgyek és hegyszakadékok, kéklő tavak és zöldelő rétek váltakoznak; előttük egy viruló tartomány, átszelve a Dunától, behintve gazdag városokkal, falvakkal. Odább Salzburg emelkedik ki előttünk, e régi püspöki város, szürke házaival és templomaival, hajdani idők műemléke.

A hegyek egyre magasabbak lesznek; föltűnik előttünk Tirol, e sziklaerősség, jégtakarta hegyek, és hegyesek tömekege; a havas egyik oldalán éjszaki növényzet, a másik déli hő égjeli tenyészete. Megállapodunk Vorarlbergnél, a szép Bodentó partjain. Azon tovább a hegygerincz vonalát követve, a Tauern csillámló, hófedte láncolata mentén, a gyönyörű zöld Stirián keresztül haladunk, melyben annyi egyesül: magas hegyláncok, végtelen rengetegek, kies dombok, s a meleg vöröfenyőtől ragyogó dús virányok. Aztán érjük Karinthiát és Krajnát, e szép tartományokat, hol anny a tó, oly vakítóan fehérek és szeszélyes alakzatúak a mészhegységek, hol a tenyész és minden egyéb félig éjszaki, félig déli jellegű; ezeken áthaladva, Görzön keresztül átkerülünk a Karstba, mely kopár sziklahalmazával, gyér növényzetével oly sajátos, a maga nemében oly egyetlen jelleget mutat. A fehér, meztelen sziklák magasról a gazdag, szép Triestet pillantja meg az utazó, délszaki buja kertek közepett, a Kék Adria, a mi tengerünk partján; melyen benyúló öblében vitorlaszárnys árbocek erdeje van, melyeken monarchiánk és sok más ország lobogója repked, s innen aztán tovább a sok sziget között, a nagyszerűen szép Dalmácia partjain, le egész a fenséges Bocche di Cattaróig haladunk, hol mint óriás határkő emelkedik fel komolyfenségesen a Fekete-hegyek bérceztömege.

Majd éjszakra fordul tekintetünk. Morvaországon, a kies dombokkal ékes és gazdag tartományon átkelve: Csehország, e termékeny fensík, terül előttünk, szép erdőpalásttal fedett hegyek koszorújától körülölelve: fenyvesek, zúgó patakok, halban dús folyók, jól mivelt, iparban gazdag földek, városok, s mind azok között az ősrégi aranyos Prága magas emelkedő Hradsinjával gyönyörködteti szeméinket.

Majd Szilázia hegyes-völgyes tájain s gazdag rónáin át elérjük a történelmileg híres, tisztaságú Krakót, az ősi Wavel-várral; onnan Galiczia rónáira jutunk, melyekre mélyen benyulnak a Kárpátok őserdőkkel borított ágai, s aztán városok és falvak között, virágzó fensíkokon át, mélyen beásott medrű, éjszakra irányuló folyók keresztül elérjük a kised erdős végtartományt, a szép Bukovinát, mely átmenetet képez a Kárpátok hatalmas hegyláncza s a határtalan sarmata síkság között.

Most átlépünk a Szent István koronája országainak területére: arra a földre, mely a milyen nagy, olyan gazdag szépségekben és a természet változó alakzataiban, körülölelve a nemes érzéket rejtő Kárpátok koszorújától, erdős hegyesektől, melyek helyenként a havas hegymagaslataig emelkednek, völgyeikben rejtve a hazai nagy folyamok ősforrásait. Erdős hegyláncolatokon át, délnek lejjebb szállva, magunk előtt látjuk a magyar alföldet, hol gazdag bortermő vidékek, nagy tavak tükrei, hatalmas folyamok, szélesen elterülő sárrétek, hullámzó vetések, dús tenyész, homokbuczkás nyírségek, s a terjedelmes városoktól és mosolygó tanyáktól élénkített s a maga mélabus szépségében oly fenséges pusztá gyönyörködtetik az utazó szeméit nagyszerű változataikban. Az ország közepén, a gőzöskökkel és teherhajókkal népített hatalmas Dunának, a monarchia fő életerének partjain emelkedik az ország fővárosa, Budapest, ez oly szép és életerős, teljes felvirágzásában levő város, a politikai életnek, a szellemi kulturának s az ipar alkotásainak központja. Innen tovább kelünk Horvátország jól mivelt, délien meleg vidékein át a fumei pompás tengeröbölhöz s vissza megint a szlavon síkságon, az erdős Fruska Gora hegylánczán és a Száva mentén át az Al-Dunához.

Balról gyönyörű rónátáj, jobbról a magas szerb partok; hova-tovább mind meredekebb sziklafalak közé jut a hatalmas ösfolyam, míg a Vaskapunál veszélyes szirtzátónyon tör magának utat. A gyönyörű fekvésű Mehádián át, a régi római hőforrások mellett elhaladva, a hajdani román határvidékek havasai közé érünk, honnan utunk a szép Erdélybe visz, mely az ő Szent István korona egyik drágaköve. Itt látjuk a hatalmas erdélyi havasokat, melyek magas falakként őrzik a hagytárt. Kopár tetejű hegyóriái nem alsóbb rendűek a Tauern bérceinél; völgyeik, oldalai zengő erdőkkel fedve, halmos kigavánsai szőlőkkel ékeskedők, méhökben sóval, aranyval gazdagok. Ős városaiban régi műveltség tanujelei, tájképeiben a festői szépség mindenütt természeti érdekességgel párosulva.

Ezzel be van fejezve a nagy vándorút ez oly nagy, oly szép s természeti képekben oly gazdag monarchián keresztül. Galiczia éjszaknyugoti típusa, éjszakra Csehország közép-európai faunája, az alpesi, a kárpáti hegyvilág, a magyar pusztá, Dél-Tirol és Dalmácia igazi délszaki növénytenyészete: e sok természetrajzi változatosság mind egyesül monarchiánk területén. A törpe fenyő, mely föl a havasok jégmezéjéig kuszik, a nyír, mely az éjszaki ingoványokban csillámlik, a tölgy, a fenyő, mely sötét erdőkkel fedi hegyeinket, a szőlő, a babér a ciprus és a pálma mind egy hazát ékesítnek, és ez a haza a mienk.

Ime ezen föld embereit fogjuk itt bemutatni irásban és képekben, a hogy élnek és munkálkodnak, szokásaikat s viseleteiknek dús változatosságait.

Be fogjuk mutatni a bécsi népet a maga életelevényében és a művészetek iránti fogakonyaságában; a síkföldön lakó alsó-osztriai és a hegyek lakóját, a felső-osztriai és salzburgit, ki a havasok között, a természet nagyszerűsége közepett, az elemekkel küzdve, folytatja nehéz életét; azután a gyümölcstermő vidékek gazdag földműveseit, a tirolit a maga szűk völgyeiben, apró, de szép falvaiban, hol még ősi erkölcsök és festői viseletek találhatók; a havasok déli szakadéka, a tirolit a maga szűk völgyeiben, apró, de szép falvaiban, hol még ősi erkölcsök és festői viseletek találhatók; a havasok déli szakadéka, a tirolit a maga szűk völgyeiben, apró, de szép falvaiban, hol még ősi erkölcsök és festői viseletek találhatók;

S a mint e mű előhaladtával egyik honrészt a másik után sorra kerül, folyvást új munkatársak és művészek fognak saját szűkbőljük ismeretében nem csekélyből odaadással és lelkesedéssel csatlakozni elődeikhez, hogy évek múlva mint egy szép korszak emléke a múltból s mint monumentum a jövő számára, áll-

teikkel. Egyszerűbb színezetet ölt a kép Csehországban, hol a németek éjszakra és nyugatra, a csehek az ország pensejében laknak; a morvák hanákjaikkal ismét tarka népvégületet mutatnak fel, s a germán és szláv eredetű szeléziták, a galicziai lengyelek és ruthének tezik változatossá a sorozatot.

És ekkor jön Magyarország annyira érdekes magyar népeletével; a székelység, e sajátos magyar törzs; azután éjszakra a tótok; a románok, a régi rómaiak ivadékai; a szerbek és horvátok; a kisebb népcsoportok, melyek telepeken élnek: az erdélyi szászok, szászadokon át megörözött erkölcsökkel, szokásaikkal; az örmények, a bolgárok; a zsidók, kik részint elvegyültek az őket körülvevő nemzetiségekben, részint fajuk sajátosságait megörözik, a monarchia csaknem minden részében felfalható; és végül a cigányok, mint vándornép és zenész, vagy megtelepült lakója a falvaknak.

Mindezeket a nemzetiségeket és néptörzseket, ezeket a külön típusokat, ezeket a különböző nyelveit, nyelvjárásait, hagyományait, életmódját, lakásukat, keresetforrásait, népi-ünnepeiket, mulatságaikat és szokásaikat, viseletüket és fegyverzetüket, miveltésüket és népköltészetüket, virágzásukat és gyarapodásukat a monarchia határain belül: mindezt törekedni fogunk e munkában hiven ismertetni, a hogy az életből elvessük. A népelet és a népsajátosságok, a mint azok keletkeztek és fenmaradtak, összefüggésben az ország jellemével, az éghajlattal, a természettel és a földalakulással: ez lesz tulajdonképeni anyaga e munkának.

Azokban nemcsak a jelen kor lesz ebben ábrázolva, a multa is vissza fogunk tekinteni: egész a római világaluralomig, a midőn Vindobonánál a légioi quadokkal és markomannokkal harcoltak s Pannoniában és Dáciában a római sasokat diadalmasan kitűzték. Azután követni fogjuk a történelem további folyamát: hogyan kerültek ide az egyes népek; hogy vitták ki a germánok országait; hogy telepedtek meg a szlávok és csehek, délen és északon; hogy hódították meg a magyarok Árpád vezérlete alatt, a Kárpátokon áttörve, a gazdag országot.

Azután következnek a jó és balsors között lefolyt hosszú idők változatos küzdelmei; s e közben szemlélhetni fogjuk, hogy csatlakozik egyik nép a másik mellé, hogy sorakozik egyik ország a másikhoz; egyre szilárdabban tömörül a sok különféle néptörzs, az érdekközösség hatalmas egyesíti őket, benső összeköttetésük természeti törvényére válik, s így táruul fől szeméink előtt a jelenkor képe, a nagy és hatalmas osztrák-magyar monarchia, mindnyájunk hazája.

Ime munkánk programja. Vajha e mű: «Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben» mind tudományos, mind művészi tekintetben és egyúttal mint valódi népkönyv is komoly hazafini jelentőséget nyerne!

E monarchia népeinek irodalmi és művészi körei egyesültek a közös munkára, hogy mind a kül-, mind a belföldnek megmutassák e műben, mily gazdag tőkéjét birjuk mi a szellemi erőnek minden országában és nemzetében e monarchiának, s együttesen mint működnek közre egy olyan szép alkotásnál, mely a hazaszeretet öntudata és hatalomérzete emelésére kíván szolgálni.

S a mint e mű előhaladtával egyik honrészt a másik után sorra kerül, folyvást új munkatársak és művészek fognak saját szűkbőljük ismeretében nem csekélyből odaadással és lelkesedéssel csatlakozni elődeikhez, hogy évek múlva mint egy szép korszak emléke a múltból s mint monumentum a jövő számára, áll-

jon elő a jelenkor szellemi erejének ezen alkotása:

«Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben.»

AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IRÁSBAN ÉS KÉPBE.

December elsején fogja Rudolf trónörökös főherceg, a két szerkesztő kíséretében, e nagy népművi első füzetét átnyújtani Ő Felségének, a császárnak és apostoli királynak, kinek e könyv dedikálva van.

Az egész mű tizenöt kötetből fog állani. Ebből a bevezető és a befejező kötet általános, a monarchia mind a két felét közösen érdeklő tárgyakról foglalkozand, egy kötet van száma a megszállt tartományok ismertetésére, hét kötetben lesznek bemutatva a birodalmi tanácsok képviselt tartományok, öt kötet jut a magyar korona országainak. A quota e szerint a magyar félre nézve elég kedvező, s ha Dalmáciát is Magyarország térfeléhez vesszük, egész a paritásig emelkedik.

Az első és utolsó kötetnél említett általános vagy közös érdekű tárgyak: az egész monarchia területének oro- és hydrographiai leírása, geologia, botanika, zoologia, klimatologia, anthropologia, statistika, népművészet; az ausztriai birodalomnak, mint ilyennek, a mai dualistikus államalakjág való rövid történetvázlata; majd az alkotmányos élet, a parlamentek, a hadsereg és tengerészet; és a közös dynastia és kormányforma, közjog, stb. ismertetése, a melyek tárgyak szerint, magyar vagy osztrák munkatársak által íratnak meg.

A Bevezető kötet az első sorokban említett tárgyakról foglalkozik s hosszabb időközre felosztott megjelölésű illeszkedik bele a két ország külön leírását tartalmazó füzetek sorába, a melyek minden hó 1-én és 15-én fognak megjelenni; olyanformán, hogy az Ausztriát ismertető füzet magyar fordításban is ugyanazon napon adatik ki, a melyen a német eredeti.

Az osztrák rész első kötete kezdi Bécs városával és Alsó-Ausztriával; a magyarnál ellenben Budapest az utolsó kötetre van hagyva; mint a mely tíz év múlva, mikor a királyi várpalota, a Mátyás-templom, a parlament palotája, a lipótvárosi bazilika, a negyedik állóház, stb. ki lesz építve, előreláthatólag előnyére fog megváltozni.

Az osztrák fél kötetét tartományonként lehetnek beosztva; a mi a magyarnál lehetetlen. Itt, Horvát-Szlavonországoknak külön tért engedve, Magyarország maga, mint összefoglalt egész tárgyalandó, mellőzve a kerületi, vármegyei felosztásokat, s azok helyett a földrajzilag meghatározott vidékeket tárgyalva. Megelőzi a leírásokat, mint I. fejezet, a magyar földnek ismertetése, s az országnak rövid történetvázlata, a történelem előtti időktől kezdve egész a legújabb napokig.

Azután következnek a II-dik fejezet: «A magyar alföld és népe» ismertetése:

1. A magyar nép származásán, alkotó részei, állása az európai népek között; az anthropologiai és nyelvészeti kutatások eredményei. — 2. A magyar nép jellemzése, szokásai és erkölcsi. Népviselet, népköltészet, példabeszédek és közmondások, melyek a magyar nép észjárását jellemzik; népmesék, mondák, regék. A magyar zene. — 3. A magyar nép házi-ipara. — 4. A magyar alföld általános jellemzése földrajzi tekintetben. — 5. A Tisza mint az alföld folyója. A Tisza-szabályozás ismertetése. — 6. Az alföld egyes vidékeinek leírása, nevezetesen Nagy-Körös, Keeskemet, Kalocsa, Szabadka, Baja, Békés, Mezőhegyes, Arad, Temesvár, Nagy-Becskerek, Újvidék, Hódmező-Vásárhely, Szentcsanak, Csongrád, Pusztaszert, Szeged, Debreczen, Nagy-Várasd, stb. ismertetése. — 7. A szerbek. — 8. A sokácok, bunyevácok.

Az egyes városok és vidékek leírásánál a munkatársaknak a következő tárgyak figyelembe vétele van utasítással adva:

Vidékjellemezés, tájrajz: alpesek, puszták, moosarak, tavak, erdők leírása. — Műemlékek, régi templomok, kolostorok, őskori leletek, váromok, kumhalmok, sírmezők, avagyörök stb.; római sáncok, amphitheatrum. — Általános népjellemezés. Néptypus. Nyelvismertetés. Tájrajz. — Lakások külseje, belső berendezése, butorzat, házi eszközök. — Egyes népcsoportok leírása foglalkozásaikban. — Népviseletek, rendes és ünneplő öltözet, eledel, életmód. — Népszokások, népihínek, mulatságok, melyek a

jelenben divnak: azután a régi czehek, katonabornás, diák-, legatus- és jurátus-élet, passio-játék, határ-örög s egyéb a közelebb múltból vett rajzok. — Házi ipar. — Népbabonák, mondák, legendák, mesék. — Népköltészet, dal zene, tánc; szépművészet, képfaragók, festők, mezei poéták, néphumor, adomák. — Végül: Magasabb költészet, irodalom, tudományosság, közmivvelődési intézetek, színházak, képművészet, építészet, zeneköltés. (Az utolsó kötetben.)

Az elsorolt tárgyhalmaz elég utasítás a felkért és ajánlkozott, valamint az ezután ajánlkozni kész munkatársakra nézve, hogy tárgyaikat kellő rövidséggel kezeljék, a nélkül, hogy az előadás érdekeségét csorbítanák, a kutatás alaposágát mellőznék.

Minta gyanánt megírtam egy próbacikket Debreczenről; felhasználva hozzá, a saját feljegyzéseimen kívül, minden e városra és vidékre vonatkozó régiútkat-fők és mostani irótdársaim adatait s ezt minden munkatársnak megküldöm, a ki kívánja. Így több írónak az adalékaiból kell «egy» szerzőnek a kikerekített vidék cikkét megalkotni; azonban valamennyi írónak a neve meg legyen említve a cikk fejezetében, mint közreműködött társ, a hogy nélam jelezze van.

A Magyarországot lakó más nemzetiségek leírására külön szakelődők lesznek felszólítva, kiknek feladatuk, ezeket saját legkiválóbb íróik tolla által megismertetni.

Horvát- és Szlavonországok leírása külön horvát-szlavon szakelődőkre lett átruházva, kik íróikat maguk választják ki. Ugyanez országok a felügyelőbizottságban is képviselve vannak.

Mint kiszámítható, az egész mű két heti időközben két-ives füzetként megjelenik, tíz év alatt fog teljesen a közönség elé kerülni. A szerkesztéségi apparátus azonban úgy van berendezve, hogy bármelyikünk működésének időközben megszűnése legkisebb fennakadást sem fog okozni.

Az egész magyar kiadást a magyar királyi államnyomda, a németet a bécsi cs. kir. államnyomda vállalta magára, s Ő Felsége a trónörökös az őt megillető tulajdonjogot a két államnyomdára ruházta át. Mind a szellemi tartalom, mind a metszvények örök időkre ezekben a tulajdonát képezik. Ha veszteség lenne a vállalaton, Ő Felsége, közös uralkodónk, azt saját magánpénztárából fedezni ígérte meg; azon minden várakozást fölülmúló tömeges részvét mellett azonban, mely mind a magyar, mind a német közönség részéről eddig is mutatkozik, s miután valószínűleg még francia kiadás is jöhet létre, veszteségre alig lesz eset.

A magyar résznek nem csak szellemi munkatársai és rajzoló művészei, de sokszorosító művészei is mind magyarok, a kiadó államnyomda e mű számára egy önálló xylographiai intézetet állított fel Budapestben. Morelli tanár vezetése alatt, melyben legkitűnőbb fapetsző művészeink működnek becsületünkre való szép sikerrel.

Ugyanezt fel kell jegyezmem szellemi munkatársainról is. Ez nehéz munka. De még eddigé mind azok az írótdársaim, a kik közreműködnek, a legnagyobb előzetkenységet tanúsították. Annak nevezhető, a midőn egy őr a kidolgozott művet a másik által átídomittatni, beolvasztatni, alkalmaztatni, vagy épen, ha nem volt a czélnak megfelelő, egészen mellőzhető engedni. Saját czikkem is alá vannak vetve e procedurának, egész kiszédett iver, összevissza korrekturnak, s utóljára keresztül huzva hevernek fiókom-ban saját feladványaimból. Annak ezután is így kell menni. Szakbizottságaink épen azért vannak, hogy előlegesen szigorú kritikát gyakoroljanak, s minden barátságot és deferentit mellőzzenek; a mi első kézből nem a czélnak megfelelőleg ütött ki, azt át, vagy újra dolgoztatassák.

Ha mind a mellett is lesznek a munkának hibái és hiányai, azoknak feljegyzéséért a szerkesztők csak háladáatosak lesznek a kritika iránt.

Közvéleményünk organumairól felteszük, hogy a mi megítélésénél figyelembe veendik a nehézségeket, a melyeken annak magát keresztül kell küzdeni s mindenek előtt azon szempontot nem fogják elveszíteni, mely szerint a munkában a monarchia egykor leendő uralkodója ismerteti meg országainak sokféle népeit egymással és a világgal; maga is személyesen áttanulmányozva azoknak helyzetét, sajátosságait, s az alatt is, a míg a trónörökös címét viseli, magát a szellemi harcokban élére állítja; a büszkeségét ta-

lálja abban, hogy vezére lehet annak a tábornak, mely a hatodik nagy hatalom seregéhez tartozik.

Üdv az olvasónak.

Jókai Mór

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Az **„Osztár-Magyar Monarchia”** című *Rudolf* trónörökös főherceg 6 Fensége kezdeményezéséből és közremunkálásával megjelenő népszerűtlen nagy vállalat I. füzeté december hó 1-én fog megjelenni a könyvpiacon, a hirlapoknak a zomban, hogy arra a közönség figyelmét előre felhívassák, már a mai nappal megküldött a próbák. A magyar kir. állományomda kiadásában díszesen kiállított e füzet két nagy nyolczdráculu ivet, 32 lapot tartalmaz, s művészi rajzzal ellátott színes borítékba van fűzve, melynek második lapján a füzet tartalomjegyzéke, két utolsó lapján pedig a vállalat rövid előrajza foglaltatik. A most meginduló vállalatot magától a fenséges kezdeményezőtől először vezeti be, mely tájékozást nyújt az olvasó közönségnek a munka céljáról és szelleméről, abban a magvas, lendület, néhol költői szárnyalású modorban, mely *Rudolf* trónörökös irodalmi munkáit jellemzi. E cikkben Ausztria és Magyarország leendő uralkodója a monarchia mindkét országának népeiről meleg szeretettel emlékezik, s vidékét sorra élénk megfigyelő tehetséggel jellemzi, úgy hogy nemcsak az egész nagy munka világos áttekintést nyújtó programjának tekinthető, de a fenséges szerző fennkölt gondolkodásának, nemes érzületének is hű tükör. E nagyérdemű vezető közlemény lapunk mai száma — mutatványul a munkából — egész terjedelmében közli. E bevezetőt szépen sikerült rajz elözi meg *Roskovics* Ignácztól, Hungária és Ausztria koronás alakjával, fölül ő felsége a király arczképével, mely fél két angyal babérlombot terjeszt. A két oldalt álló két allegorikus nőalak kibontott papirtekercset tart, melyre a lap közepén következő ajánló sorok vannak följegyezve: „Ő császári és apostoli királyi felségének I. Ferencz József Ausztria császárnak, Magyarország apostoli királyának stb. legmélyebb tisztelettel ajánlja.” A kép alján egy téréldő angyalalak párnán könyvet nyújt a király képe felé, a könyv címlapján e névvel: „*Rudolf*”; fölül egy rózsával, a szeretet jelvényével. Alól egy fölül Budapest a királyi váralkak és láncz-hiddal, másfelől Bécs a szent István tornyával, köztük az irodalom és művészet jelvényeinek csoportja látható. Magát a trónörökös vezető cikket, mely végig vezet az olvasót a monarchia mindkét országának különböző vidékein, a cikk tartalmának megfelelő s azt nyomon kísérő szellemes felfogású gazdag szélrajzok díszítik *Rumpler* Ferencz művészi önjából. Majd a monarchia hegy- és vízrajzi leírása indul meg *Sonklar* Károly vezérnagytól, allegorikus bekezdő képpel Trentin Angéltól s a szövegben a monarchia legnagyobb hegyének, az Orlierek rajzával *Lichtenfels* Edéttől. E füzet a „Bevezető kötet első füzeté” s ára 30 krajczár. A munka terjesztésével a Révai testvérek budapesti könyvkereskedése van megbízva, s az egyes füzetek minden hazai könyvvarusnál kaphatók.

A Budapesti társaság. Minden jog föntartva. Budapest, Pallas részvénytársaság, 571 lap. — Nagy, súlyos könyv, inkább érdekes, mint értékes, mintán az önzés, személyesség a saját érdekszerek és mai korszakában kizárólag a magán érdeklődésre alapítja számítását. Nevezetes és tanulságos tünete az is korunknak, hogy épen most vírvíz vagy inkább dunong a személykultus, e biográf járvány, midőn a kerek világon szerteszét — igen kevés kivétellel — a középszerűség uralkodik. A könyv mint egy hatszáz egyént ismert, s ha az mind veje lesz, ez talán a nyomdai költséget fedezi. Azonban meg kell adni, hogy megemlékezik olyanokról is, és pedig itt-amott kitüntetőleg, a kik arról ismeretesek, hogy semmi könyvet nem vesznek, még a mit róluk vagy dolgaikról írunk is. Nem lehet vádolni valami föltűnő pártosság vagy egyéb érdemű elfogultsággal sem. — Az 563 lapot elfoglaló kötet ir az udvarról, a kormányról, az országgyűléseiről, az akadémiáról, az előkelő társadalmi körökről, a pénzügyről,

írókról, művészekről, hirlapokról, szerkesztősegekről, a nőkről, az ifjúságról, mindent személyiségeket nevezve, jóakarattal emlékezve róluk, s általában enciklopédiái összehatást nyújtván többé vagy kevésbé, avagy alig szereplőkör is. Az olvasó mindegyikre száraz ismeretséget kő, nem a felsorolt személyiségekkel — a kikről egyébiránt nem igen sokat, de még eleget sem tud, jellemzőt legkevesebbet — hanem egy vasos könyvvel, melyet — mint az előző mondja — többen irtak, de a véletlen csodálatos összetalálkozásánál fogva egyik sem rendelkezett közlök elég szellemmel. Ára 3 ft.

A francia furdalom története, Michelet nagyhiú munkájából a negyedik kötet hagyta el a sajtót Kolozsvárt. Fordította De Gerando Antonina, ki a jeles munkának terjedését áldozatokkal is elősegíti, mert jóvával tanulók, egyetemen ingyen adja, ha hozzá (Kolozsvárra) fordulnak s a postai szállítást 30 krt elküldenek. Most is felszólítja azokat, kik az előbbi köteteket már megszerezték, hogy nála jelenkezzenek. Mástkülömben 2 ft ára a kötetnek.

A nemzeti színházban e hó 20-ikán került színez Csiky Gergely új drámája *„A sötét pont”*. A tragikai összetűközésekben erős és kidolgozásában sok regényes részsel bíró drámát a közönség nagy érdeklődéssel kísérte végig. A hatás határozott volt. *„A sötét pont”* az érdemes szerzőnek egyik legsikerültebb műve. A probléma, melyet Csiky e drámában fölállít, az, hogy vajjon lehet-e boldog oly nő, ki egy embert öngyilkosságra kergetett; van-e joga bocsánathoz, boldogsághoz? A dráma azt feleli, hogy: nem, és hősöje, Lidia, csak a halálban talál megnyugvást.

Lidia nagybátyjánál, Albi Vincze bankárnál növekedett Bécsben, ki minden kényelemmel és gazdagsággal körülvette, de azért, hogy szépségével és kacértságával kerítse hálójába azokat, a kik a bankár céljait elősegíthetik. Lidia egyik áldozata lett Kézdi Andor őrnagy, a ki fontos vártervek titkát bírja; e titkot pedig Albi egy idegen államnak akarja eladni jó pénzért. Lidia kicseri a titkot, a bankár üzletet csinál. Kézdi árulása kiderül és az őrnagy agyonlövi magát. Lidia csak ekkor tér öntudatra. Megutálja nagybátyját, elhagyja, s egyik rokonához, Maklári ügyvédhez menekül, kinek neje jó barátja. Itt kezdődik a darab. Albi hiába kéri Lidiat, hogy térjen vissza; hiába fenyegetőzik a bankár titkára, Láng Endre, kit Lidia szerelmével hitetgetett, a lány utalattal fordul el tőlük! Lidia ekkor már igazán szeret egy fiatal embert, Balkányi Bélát. Nem sokára borzava tudja meg, hogy Balkányi senki más, mint az öngyilkossá lett Kézdi őrnagy öccse, de a meggyalozott család nevet letette. A fiatal ember Lidia szerelméért esedezik, kezét kéri, s azt mondja, ha elutasítja, agyonlövi magát. Lidia megremül, beleegyez az esküvőbe. Alig mult el az esküvő, megérkezik Kézdi, a fát gyászoló anya, ki a bankár titkára értesített bosszúból, hogy Lidia okozta fia halálát. A két nő találkozás nagyhatású jelenet. Kézdi nem tudja meg, hogy Lidiat már nőül vette élő fia. Lidia hiába esedezik térden állva; az anya meg nem bocsát nekik. Ekkor jön Balkányi Béla, s anyjának egész boldogan mondja el, hogy Lidia már neje. Az anya ajka elnémül. Másik fiát is szerencsétlenül tegye. Hallgat. Mindig több és kétségtelen bizonyítékokat juttat kezebe Láng Endre a Lidia bűnösségéről, de az anya hallgat, sőt azon munkál, hogy fia semmit meg ne tudjon. Eddig a darab cselekvénye érdekfeszítő van szöve. Itt már (a harmadik felvonásban) mesterkéltség fogások siettetik a befejezés és megoldást. Láng Endre lép föl mint bosszoló nemesis. Az elutasított szerelmes, bezárva az ajtókat, szenvedélyesen kéri Lidiat, hogy szökjék meg vele, megmenti minden bajtól. A férj kopogtat az ajtón. Láng azt mondja: „Most már férje úgy sem hinne szerelmében.” Lidia egy tört rönt elő, s öngyilkossá lesz e szavakkal: „O hinni fog.” A befejezés kevésbé elégszerű a közönséget, mint a dráma többi része.

Az előadásnak kitért részei voltak. A darab hatását fokozták a szereplők. P. Márkus Emiliának jutott a feladat, az új mű jelentékeny szépségeit kellő világba helyezni. Ő játszotta a darab első szerepét, Lidiat, szenvedélyvel, a fájdalom meggyöző kifejezésével. Mihályfi (Béla), Beresényi (Albi), Jászai Mari (Kézdi), Gyenes (Láng), Ujházi, Vizvári, Csillag Teréz, Landvanyé, Szathmáryné, Szacsay az előadás művészetéért sok dicsőretet érdemeltek.

A népszínházban is bemutatott előadás volt másnap, nov. 21-ikén. Almási Tihamér új népszínműve, *„Sári néni”* került közönség elé. Dicsőretes tulajdoni közé tartozik a szerzőnek, hogy a népszínmű megszokott világa helyett az igaziból életből meríti a viszonyokat és embereket. Andris, Jancsi, Rózi, Zsuzsi helyett most is a kisvárosi élet alakjait választotta,

hanem új darabjának hátrányára ütött ki, hogy a szerzőnek egy másik tulajdonja, a tarkaság, elmaradt. Erősebb szerkezete sincs az új darabnak. Elég ügyesen irt, derült jelenetek quodlibetje; olykor nem is épen eredeti ötletekből. Van elég benne, a mit színműírók már sokszor használtak. Így a darab nem is ért el zajosabb hatást.

„Sári néni” olyan cím, mely alatt szinte sejteti sem lehet, hogy Blahánét kapjuk benne. Pedig teljesen megkapjuk; az ő számára van írva; ő mozog előtünk legtöbbször a színpadon. „Sári néni” özvegy asszony és mostoha anya, de Blaháné nem tudna lenni olyan mostoha, a minőkre ezt az elnevezést alkalmazzák; tehát Sári néni is a legszeretreméltóbb mostohája Mariskának. Az egész bajt, mely az ő történetét előidézi, egy végredelet okozza. Férje olyan végredeletet tett, hogy ha leánya, Mariska, nem Tóth Pálhoz megy feleségül, akkor a vagyon „Sári néni” marad. A mostohának eszébe sem jutna, hogy kitarja a vagyonból Mariskát, ha az így végredeletet szokás szerint magok ellen nem hívják a végzetet. Sári néni még lány korában titkon bele szeretett egy legénybe egy lakodalmomban; egész éjjel együtt táncoltak. Másnap a legény berukkolt katonának. Sári még a nevet sem tudta meg, hogy kicsoda. Ezek multak. Sári Szalai bodnarmester uram felesége lett, a ki aztán azt a furcsa végredeletet tette. Eljön az anyjáról Tóth Pali háztűznézőbe Mariskához és ime, senki más, mint a lakodalombeli legény, a kinek szintén megmaradt a szívében Sári emléke. Nem akar tudni semmit Mariskáról. A lánynak is van már választója. De a lány nagygyapja nagyon rajta van, hogy Pali és Mariska egymásé legyen, a mi természetes óhaj is, különben unokája szegényül maradna. Sári néni kéri föl tehát, hogy járjon közbe, és a jó Sári néni meg is teszi. Pali hiába östromolja, hiába nevezi Sáriának, ő már Sári néni és egy mutatja, hogy törődött, a ki nem való volna már olyan fiatal legényhez. De Pali heveskedik, megöleli, és épen akkor lép be a nagypapó, a ki a mint ezt látja, szemrehányást tesz Sári néninek, vadojja, hogy Mariskát vagyonától akarja megfosztani. Sári, hogy e vádat megzavolja, oda adja kezét annak, a ki épen kéz alatt van, egy kicsapot tanítónak. De most meg Mariska áll elő, hogy neki nem kell Pali. A ferde helyzetnek az vet véget, hogy kiderül, miszerint a végredelethez még egy záradék is járul, melyről csak a jegyzőnek van tudomása. Ez pedig abból áll, hogy ha Mariska még se lenne a Palié, azért a vagyont nem veszti el. Így aztán mindenki azé lehet, a kit szeret. A lanyhán szött mesét néhány kedélyesen irt jelenet és Blaháné közreműködése fejezi, de jóvá még sem teszi. Az előadásnak csak közepes hatása volt.

KÖZINTÉZETEK ÉS EGYLETEK.

A magyar tud. akadémiának nov. 23-án összes ülése volt, melyen *Trefort* Ágost elnökölt. Az akadémiások sokan gyűltek össze, mert a két emlékezésen kívül még egy fontos tárgya is volt az ülésnek, az alapszabályok 16-ik pontjának megváltoztatása. E pont szerint az akadémia annyi levelező tagot választ, a mennyit a kitüntetésre érdemesnek talál. Többen azonban azt az indítványt tették, hogy a levelező tagok számát korlátozni kell, egyszersmind szavazati jogaikat is korlátozni. Az egyes osztályok tárgyalván az indítványt, mindnyájan elvetették azt a részét, hogy a levelező tagok szavazati joga megszoríttassék, de a tagok számának korlátozását az első és harmadik osztály elfogadta, míg a második osztály ezt is elutasította. E szerint összesen 165 lett volna a levelező tagok száma; az első osztályban 33, a második két osztályban pedig, melyekben sokféle tudomány-ág van képviselve, egyenkint 66. E javaslatok élénk érdeklődést keltettek föl az akadémiái körökben. Sok felszólalás történt ellene és tekintélyes ellenzék alakult, mely három szótöbbséggel a javaslatot vissza is vetette. A levelező tagok száma tehát ezentúl sem lesz korlátozva.

A vitát *Pulszky* Ferencz nyitotta meg, ellenzete minden megszorítást. Erre élénk vita fejlődött ki, melyben többen kiemelték, hogy a tagok számának megszorítása kikiel szemellenest fejlesztene, az akadémia zárt testületé tenné, s ezh-rendszert hozna be, holott érinkezésben kell lennie az élettel. *Gyulai* Pál, *Hunfalvy* Pál, *Szabó* József szóltak a javaslat mellett, ellene pedig *Zichy* Antal, *Láng* Lajos és *Pauler* Gyula. Végre 10 szóval 13 ellen a javaslatot elvetették. Jelen volt Haynald bibornok is, ki szintén a javaslat ellen szavazott. A vita végén személyes kérdés is volt. *Szabó* József ugyanis beszédében azt is említette, hogy a harmadik osztály többször „csalódott” már a megválasztott tagokban; vagy nem folytattak további munkásságot, vagy más tudomány művelésére tértek át, a harmadik osztályból más osztályba tétették át magokat. Azért ő azt óhajította, hogy csak kipróbált tehetségeket válasszanak meg, a kik előbb mint valamelyik akadémiai

szakbizottság foglalkozó tagjai bizonyították adják, hogy mily irányban és mily komolysággal foglalkoznak. *Schwartz* Gyula, mint a ki pár év előtt a harmadik osztályból a másodikba tette át magát, a „csalódás” szót magára vonatkoztatván, éles hangon válaszolt Szabónak.

E vitát megelőzőleg két emlékezés is volt. Az egyiket *Pauer* Imre levelező tag *Horváth* Cyrillről, a hazai filozófia érdemes művelőjéről tartotta. A mult év nov. 5 én 81 éves korában elhunyt tudós férfúról melegen szólt az emlékezés, föllevenítve utóiról érdemeit, majd nem hatvan évre terjedő tanári pályáját, bölcsészeti munkásságát és szelid, tiszteletreméltó jellemét. *Lenhossék* József egy angol tudós. *Davis* József Bernátnak érdemeiről szólt. A koponya-tan fejlesztésében szerzett elismerését. 1801-ben született. Már 61 éves volt, mikor orvos-sebész tudori rangot nyert. Akadémiánk 1880-ban választotta külső tagul. Meghalt 1881. máj. 19-én.

A Kisfaludy-társaság nov. 25-ikén tartotta meg havi ülést, melyre oly nagy közönség gyűlt össze, hogy mindenki szorongott. Az ülés, melyen *Gyulai* Pál elnökölt, jelentésekkel kezdődött. *Dr. Duka* Tivadar hazánkba Londonból hatvan forintot küldött a társaság alapítókéjére. Ezután *Vadnai* Károly átnyújtotta Toldy Ferencz özvegyének ajándékát, Czuczornak az államfogházban viselt rablánczát. *Beüthy* Zsolt titkár pedig felolvasta *Tárkányi* Béla kanonok levelét, melyben tudatja, hogy Czuczor Gergelynek Kovács Mihály által festett arczképét a társaságnak ajándékozta. *Tárkányi* egyszersmind eddigi alapítványát száz forinttal gyarapította.

Vadnai egyszersmind felolvastat tartott a költő rablánczáról, meleg, megható bensőséggel írván le a szomorú, kedves emlékeket, melyek a költő rablánczához fűződnek. *Leitra* Czuczor szenvedésit rabságában, azt az áldozatkész barátságot és részvétet, melyet a költő iránt a magyar írók és ezek között Toldy Ferencz s ennek neje tanúsítottak. A lelkes honleány mindent megtejt, hogy Czuczor rabságát, melybe a „Riadó” miatt került, enyhítse; szót magát a költőt is meglátogatta rabságában saját férje szabadságának kockázatával, mert azoknak, kik a nemzet martírjai iránt bármily csekély érdeklődést ártultak el, közös sorsuk volt: a börtön. A költő, rablánczából kiszabadulva, lánczát, melyet évekig hordott kezében, háljára emlékeül Toldynak ajándékozta. A nemes-szívű nő kegyeletlen őrizte harminczegy éven át e irodalmunk történetében is emlékezetes rabság zord jelét. — *Szász* Bélától négy szép költeményt olvasott föl *Szász* Károly: „*Vasuton*”, „*Egy kutyáról*”, „*Pesszimizmus*” és „*Leptek*” címűeket. A közönség mind a négyet megéljezte. *Szineti* József pedig egy kis vigjátékát mutatta be, „*Tűzből*” címmel, melynek élénk ötletei derűltséget okoztak. A tagok még zárulást is tartottak. Bemutatták ezen a Szavónyi József által rendezett első kötetet „*Szemere* Pál összes művei”-ből, melyhez először, emlékezés Szász Károly ir, a kit fölkernek arra is, hogy ez emlékezését a társaság februári közülésén olvassa föl.

MI UJSÁG?

Lapunk mai száma egy fél napi késedelemmel szombati delután helyett vasárnap délelőtti adatik ki. E késedelem abban találja indokolását, hogy a *Rudolf* trónörökös főherceg kezdeményezéséből megjelenő nagy munka első füzetéről, mely csak nov. 28-án szombaton d. u. küldetett meg a hirlapoknak, még e heti számunkban ismertetést adhadnunk s egyuttal mutatónyukat közölhessünk az országos szabadelvű párt által *Tisza* Kálmán miniszterelnöknek a jubileum alkalmából átnyújtott díszalumból, melynek átadása csak mai nap, nov. 28-án d. e. történt, a mit megelőznünk az irodalmi illem tiltotta volna. A jelen rövid késedelem tehát csak megelőzőleg egy hosszabbnak, mivel ha rendes időben jelent volna meg lapunk, mindkét rendbeli érdekes közleményt csak egy heti késedelemmel vehették volna olvasóink.

Figyelmeltetjük olvasóinkat, hogy lapunk mai számához külön felknyli lapon *Tisza* Kálmán miniszterelnöknek Koller tanár legújabb fényképe fölvétele után készült arczképe van mellékelve.

A díszalumból, melynek átadása *Tisza* miniszterelnök jubileumának egyik legnevezetesebb része, 12 aquarell képet tartalmaz, melyek mindenike egy-egy színhelyt vagy emléket ábrázolja a miniszterelnök szereplésének és életének. E 12 kép, melynek mindenik a helyszínén készítették jeles festőink, a következők:

1. A geszti szülőház. (Mészöly Gézátl.) — 2. A grófi fája Geszten. (Pálk Bélától.) — 3. A nagyvárdi *Tisza*-ház. (Feszy Árpádtól.) — 4. A téglaesi kastély. (Greguss Jánostól.) — 5. A tokaji szülőház. (Greguss Jánostól.) — 6. A nyirbaktali kastély és a lórántházi ref. templom. (Mészöly Gézátl.) — 7.

Debreczen főtere. (Feszy Árpádtól.) — 8. Csáki vadászat. (Pálk Bélától.) — 9. A hazai első takarékpénztár épülete Budapesten. (Schickedanz Alberttől.) — 10. A miniszterelnöki palota Budapesten. (Rauscher Lajostól.) — 11. A képviselőház ülésterme. (Jankó Jánostól.) — 12. A szabadelvű kör tanács-terme. (Nadlerét.)

E képek nagy díszű sárga angol bőrral borított albumba kötve, a melynek tábláit gazdag zománcozott bronz díszítés ékíti vörös, fehér és zöld színben, első lapon a *Tisza* család színes zománcczimerével, (a cimzer és díszítése az eredeti vörös és kék színben) s magyar motívum díszítésekkel, hátlapján szépen kivitt s koszoruba foglalt *T. K.* monogrammal s ez alatt bronztáblácska, melyen 1875 — 1885. évszámok állanak zománcozott betűkkel. Megemlítjük még a dísz-album magyar cimzerrel ékített zárral van ellátva, s előlapja selyem antik-moireből készült. Az ajánlati lap, mely a kaligrafiai művészet sikerült darabja e felirat áll: „*Tisza Kálmán* miniszterelnöksége tüzéi évfordulójára alkalmából igaz tisztelettel és híz ragaszkodással a szabadelvű párt.” Ezután következnek, díszes keretbe foglalva, a fentebb említett 12 aquarel-kép. E nagy díszű album, mely a hazai műkinyűköztészet rendkívül sikerült munkája, *Posner* Károly Lajos műintézetében készült s minden részében becsületére válik készítőjének.

Tisza Kálmán miniszterelnöki jubileumára majd minden hatóság küld tisztelegket. Az országgyűlés tagjai e hó 29-ikén reggel 9 órakor vonulnak föl Budára, a miniszterelnöki palotához. *Tisza* először a főrendiházi és az országgyűlési szabadelvű párt tagjait fogadja, kiknek b. *Vay* Miklós lesz szónoka. A küldöttségek nagy száma következtében másnap délelőtti is lesz még tiszteleg. Ekkor fogadja a miniszter a nagyváradi választókat, a megyékből jött szabadelvű pártküldöttségeket. Az ünnepély érmelet is készíttetik. Ezeket oly sokan rendelték meg, hogy az ünnepély napján csak egy részök veheti át. A lakoma nov. 29-én esti 6 órakor lesz a városi vígadóban. Az ünnepi pohárköszöntőt *Haynald* Lajos bibornok fogja mondani. Ez előtt *Tisza* maga mond felköszöntőt az uralkodó családra, majd pedig *Jókai* fog szólni. A miniszterelnök e hó 30-án estélyt ad, melyre a küldöttségek tagjai is hivatalosak.

A magyar vörös-keresztgyeget igazgatósága következő felhívást intéz a közönséghez:

„A Balkánban dúló harcz kegyetlenül szedi áldozatait. Belgrád és Szófia telve van mindkét hadsereg sebesülteivel és betegeivel. A magyar vörös-keresztgyeget — feladatahoz képest — mindkét helyre küldött ugyan már sebsótk anyagokat, de ez korántsem elég ott, hol a szükség oly nagymérvű. A nagy közönséghez fordulunk a humanizmus és a sebesült katonák szenvedése nevében s felkérünk minden emberbarátot, hogy pénz-vagy egyéb adományait a négyet megéljezte. *Szineti* József pedig egy kis vigjátékát mutatta be, „*Tűzből*” címmel, melynek élénk ötletei derűltséget okoztak. A tagok még zárulást is tartottak. Bemutatták ezen a Szavónyi József által rendezett első kötetet „*Szemere* Pál összes művei”-ből, melyhez először, emlékezés Szász Károly ir, a kit fölkernek arra is, hogy ez emlékezését a társaság februári közülésén olvassa föl.

A háboru. A szerb-bolgár csatáerán a harczok folytonosak, de a diplomácia nagyon dolgozik rajta, hogy a békekötés bekövetkezzék. A háboru oly fordulatúra állt gondolt valaki, mint a milyen a szlívniczi faldánczoknál bekövetkezett. *Sándor* bolgár fejedelem ott gyűjtötte össze a Kelet-Ruméliából hirtelen visszahozott bolgár sereget és személyesen vezette a harczba. A bolgár hadseregnek nincs tábornoki kara, ezredese és őrnagy is csak egy-kettő. A tisztekkel, tábornokokkal is jól ellátott szerb hadsereg, mely már régen készült e háborura, nem volt képes megtörni a szlívnicza alatt kifejtett ellenállást. De sőt a bolgárok támadólag léptek föl. E hó 17-ikén, 18-ikán és 19-ikén mindig folyt a harcz, és a bolgárok minden nap újabb és újabb előnyöket nyertek. A szerbek egymástán vesztették el hadi állásaikat. November 20-ikán szüneteltek a fegyverek. Másnap megérkezett a szerb sereg segítségére *Beniczky* és *Topalovic* ezredes, egy-egy hadosztállyal; de a bolgárok meg tudták akadályozni egyesülésüket. Nov. 22-ikén a bolgárok kivetették a *Dragoman*-szorosból is az ellenséget, és nov. 23-ikán még egy véres csata után *Sándor* fejedelem bevonult a szerbek főhadiszállásába, *Czári*-*Bród*-ba. A szerbek pedig e napon már csaknem egészen kiűrtették a bolgár földet, csak a *Duna* mellett van még bolgár földön *Lesjanin* tábornok, ostromolván *Viddin* várát. *Sándor* fejedelem *Czári*-*Bródból* tudatta győzelmét és kijelentette, hogy csak a szerb földön köt békét. A hatalmak azonban

rögtön közbeleptek. *Milán* király volt az első, a ki ráállott a fegyverszünetre.

A szerbek váratlan vereségét a vezérlet hiányosságának tulajdonították. A csapatok közt nem volt még az összeköttetés, egyik sem tudta, mit csinál a másik. Egy ízben, e hó 19—20-ika közti éjjel, a király hadiszállása is teljesen fedezet nélkül volt, úgy hogy könnyen az ellenség kezébe juthatott volna. A királyról azt híresztelték, hogy le fog mondani, fia javára, s annak nagykorusága *Natália* királyné regens lesz. De a hír teljében alaptalan. A királyt e hó 26-ikára várták Belgrádba. *Sándor* fejedelem még e napig nem adta beleegyezését a hatalmak azon felszólításába, hogy fegyverszünetet kössön, s Belgrádból gr. *Khevenhüller*, monarchiánk követé utazott a bolgár főhadiszállásra, hogy a további vérontás megszüntetését sürgesse.

HALÁLOZÁSOK.

SZILÁGYI DANIEL, az 1848—49-iki magyar emigráció és kiváló és tiszteletreméltó tagjának halálát jelenti e hó 22-ikéről, Konstantinápolyból. Mióta kimenekült a hazából, mindig a török fővárosban lakott, hol bele élte magát kelet világába, de megmaradt minden ízéből magyar embernek, a ki sok jót és nagy szíveségeket tett a Konstantinápolyban megfordult magyaroknak. A keletet tudományosan is jól ismerte. Egyike volt a legjelesebb orientálistáknak. Sok nyelvet beszélt, a török hivatalos körökben gyakran magyar hasznát vették, s innen ismeretése is széleskörű volt. Mint tolmács és ügyvéd sokáig működött; majd pedig könyvkereskedést nyitott, mely érdekes találkoási helye volt a könyvészet tudományvelőknél és a honfirtasoknál. Jó szíve, vidám kedélye, jelleme igen becsült emberre tették. A korábbi években tevékeny részt vett az emigráció működésében, s nem kis része volt ana Románián át tervezett expedíció szervezésében, melynél *Túr* tábornok is szerepelt. A szultán palotájában, s *Abd-ul-Aziz* szultán nejei közül többséket tanított a nyugati nyelvekre. Midőn a magyar ifjúság kardot vívó küldöttsége Konstantinápolyban járt, az elfogadó bizottság első tolmácsává őt tették, s az udvar ez alkalommal nagyobb rendjellel akarta kiütnetni, de nem fogadta el. A Korinnak Magyarországra küldése alkalmával is kikérték az ő tanácsát, de csak akkor érkezett a császári palotába, midőn a könyvek régi tábláiktól megfosztva, már a könyvkötő kezeibe kerültek. Szilágyi Daniel évek hosszú során gyűjtögetett s több ezer kötetből a régi kéziratokból álló könyvtárt hagyott maga után. Halála mély gyászt hozott a konstantinápolyi magyarokra. Fia: Szilágyi Béla, Gyöngér dérek református lelkesé, csak a távolból küldheti fájdalom fohászát a jó apa sírjához.

SCHWEDNER MIHÁLY, apát, a budapesti belvárosi plébánusa, meghalt e hó 25-én, 66 éves korában, hosszas szenvedés után, melynek esirát a hazafiaságáért szenvedett várfogásból hozta magával. A fővárosban népszerű lelkes volt, s a művészi körökben is jól ismerték, mint nagy zenekedvelő, kinek *Liszt* Ferencz is sokáig vendége volt, s kinek plébáni lakásán *Liszt* nem egy zenei matinéet rendezett. Az elhunyt budapesti szülök gyermeke volt, 1843-ban lépett papi pályára. A szabadságharcban honvéd-lelkészek állt be és *Allich* csapatát mind végig kísérte, hazafiasággal teljesítve a lelkes kötelességeit. Ezért halálára itélték, kegyelem után pedig várfogásra, melyből hat évet töltött Jusefstadban. Csak nehezen és hosszabb idő múlva jutathatott lelkes állásba *Bácsán*, Győrmegeben. A derék pap érdemeit azonban az alkotmányos időségek beálltával méltányolták. 1861-ben Pest belvárosi plébánosává választották. Kedvelt hitszónok s lelkipásztor volt. Harmadéve széllhűdés járnul csúszos bajjához s azóta mindig szenvedett. Temetése e hó 26-án nagy részvétel mellett ment végbe.

PAOC ALBERT, altábornagy, a kolozsvári hatodik honvédkerület parancsnoka meghalt Bécsben, hová súlyos betegségét gyógyítani ment. A honvédség egyik jelentékeny erejét vesztette benne.

Elhunytak még a közéletből napok alatt: *Töbirethei* KRASCSENITZ FERENCZ, az Alsó-Csalókó volt országgyűlési képviselője, ügyvéd, földbírtokos, a szabadságharcban honvéd, tisztelt férfit, Duna-Szerdahelyen. — *JANOSI* JOZSEF, a szabadságharcban honvédőrnagy, ki a világsági fegyver letétel után sokáig bujdosott a havasok közt, s még a téli éjszakákat is fedél nélkül töltötte, végre elfogták, s mint volt császári tisztet, halálra ítélték, de kegyelmet kapott, s hét évet töltött fogva *Josefstadban*, honnan aztán *Udvarhelymege*be, oroszgyei birtokára vonult, hol 86 éves korában hunyt el; már e század első negyedében, az első orosz-török háboru alatt mint huszár-főhadnagy és estei *Ferdinánd* főherceg szárnysegéde jelen volt *Diebits* orosz hadsereg balkáni hadjáratánál. — *TOLNAY* ANTAL, nagy-cenki plébános, ki negyvenhat évig volt a község lelkipásztor, 49 éves korában. — *Iff*, *KOVÁCS* János, földbírtokos, 53 éves korában. Héken, szerencsésül esnek esvén áldozatul, a lovak ugyancs elragadták, s oly sérüléseket szenvedett, hogy azonnal meghalt; özvegye, *Kende* *Paulina*, és ősz atyja gyászolják. — *CSAUSZ* JÁNOS, Nagy-Bánya város tanácsosa, és a gazdasági egyelet alelnöke, 46 éves korában. — *DR. NOVÁK* SÁNDOR, Tolnamegye volt főurósa, 69 éves korában,

